

نویسنده گان: جان پال لیدیراک، ابراهیم عثمان، م. سلیم و منیره جمالووا.

تأمین صلح و آشتی ملی در تاجکستان

برگردان: سر محقق عبدالرحیم بختانی خدمتگار

یادداشت مترجم

«تأمین صلح و آشتی ملی در تاجکستان» عنوان مقاله یی است که از کتاب به نام «مقدمه نزاع شناسی» بر گردان شده است. در تالیف این کتاب که در تاجکستان چاپ گردیده، دانشمندان سرشناس تاجکستان، کشورهای منطقه و جهان اشتراک داشته و جدیدترین معلومات و تحقیقات خویش را در مورد وظیفه بنیاد صلح، مذاکرات صلح در تاجکستان، سهم روند گفتگوها در کنترل نزاع و تأمین صلح در تاجکستان و تحلیل شرایط جامعه بعد از تأمین صلح در آن به رشته تحریر درآورده اند. این مقاله از طرف جان پال لیدیراک، ابراهیم عثمان، م. سلیم و منیره جمالووا. تحریر گردیده است. در این مقاله در مورد مذاکرات و تلاش های کشورهای منطقه و جهان به خاطر تأمین صلح در تاجکستان، همچنین در مورد نقش و کنترل موسسات بین المللی در تأمین صلح تاجکستان تحقیق صورت گرفته است. از اینکه افغانستان نیز درگیر نزاع های مختلف در سطح محلی، منطقه یی و بین المللی است. نشر چنین مقالات تحقیقی می تواند برای حل نزاع های محلی، منطقه یی و بین المللی افغانستان مفید و سازنده باشد.

الف- وظیفه بنیاد صلح

مفهوم بنیاد صلح در مسایل نزاع شناسی و صلح در سال های ۹۰ قرن بیستم بسیار مورد استفاده قرار گرفت. پیدایش این مفهوم از جهت نظری و عملی با گسترش نزاع های مسلحانه و دوام دار در جهان معاصر وابسته است، و آن اقدامات صلح جویانه را در بر می گیرد که با مقاصد خاتمه بخشیدن به جنگ و نزاع پیش گرفته می شوند.

در سال ۱۹۹۲م نماینده سازمان ملل متحد پتروس غالی در مصاحبه خود در (روز نامه صلح) روند بنیاد صلح را در تاجکستان فعالیت برای باز سازی جامعه بعد از امضای توافقنامه مصالحه عنوان کرد. وظیفه بنیاد صلح تقاضا می کند که در حل نزاع های مربوط به زورمندان باید از طریقه های خاص و عملی استفاده صورت گیرد. در این فصل در مورد چند راه و طریقه اساسی بنیاد صلح و آشتی ملی معلومات داده می شود.

در کشورهای که جنگ داخلی جریان دارد، در سال های اخیر جامعه جهانی در مورد تأمین صلح در این کشورها به این عقیده بودند که تنها از طریق امضای توافقنامه ها در سطح بالا می تواند صلح تأمین گردد. در چنین مذاکرات رسمی که از طرف مقامات بلند رتبه نظامی و سیاسی پیش برده می شود جامعه را به آشتی و همبستگی می برد. همچنین روند صلح نیز ارزیابی می گردد. در اصل روند بر قراری صلح تنها در جریان ملاقات های رسمی و در سطح عالی کار درست است. از سوی دیگر تمام عناصر جامعه در روند آشتی سهم میگیرند. همین طور تمام کوشش های صلحجویانه که از بالا تا پایین جامعه عملی گردد نزاع زورمندان را خاتمه بخشید و صلح تأمین می گردد.

اصول تأمین صلح: یکی از طریقه های مفید تحلیل با استفاده از مثلث ذیل برای بررسی کردن محیط نزاع است. برای مثال در کشورهای مانند لیبیا، کمبودیا و تاجکستان درک محیط نزاع نهایت مشکل است. مثلث ذیل اقشار جامعه را نشان میدهد که به نزاع ارتباط دارند. طرف بالای این مثلث شامل کسانی هستند که چندان زیاد نیستند و شامل رهبران جامعه می شوند که برای همه گان قابل شناخت اند. در قسمت پایین مثلث رهبران جامعه و محله ذکر شده اند که تعداد زیاد اهالی را در بر می گیرد. در قسمت وسط مثلث رهبران شبکه ها و تشکیلات جای گرفته که هم با بالا و هم با اقشار پایین جامعه مناسبات دارند.

اصول تأمین صلح پیشنهاد می کنند که طریقه های بنیادی صلح باید با منفعت های اقشار مختلف جامعه جواب گو باشند. ضمناً سه برخورد تأمین صلح در نظر قرار می گیرد که قرار ذیل می باشند:

نخستین و معروفترین برخورد (صلح از بالا آورده شده) نام داشته و در سطح بالای جامعه انجام می‌گیرد و اساساً به تجربه دیپلوماسی بین‌المللی و دولتی رابطه دارد. مقصد اصلی آن حاضر کردن رهبران اساسی گروه‌های درگیر بر سر میز مذاکرات است. هنگام گفتگو مسایل نزاع انگیز بررسی گردیده و سازش سیاسی به دست می‌آید.

در مثلث (صلح از بالا آورده شده) پیش از همه معنی ارتباط میان رهبران و بعداً تطبیق توافقنامه صلح در جامعه را دارد. وظیفه آن طرح ریزی تدابیر سیاسی و نظامی از طرف رهبران مقامات عالی است که زمینه را برای خاتمه جنگ فراهم میسازد. نواقص این برخورد در آن است که از فیصله‌های قبول شده اکثراً تعدادی از مردم ضرر می‌بینند. در نتیجه بیشتر مردم عقیده پیدا می‌کنند که فیصله‌های رسمی بدون در نظر داشت افکار و منفعت‌های مردم امضاء شده‌اند.

در قسمت پایین مثلث ما مناسبات از پایین به بالا را مشاهده می‌کنیم بر خورد دوم در زمینه باور مندی بنا شده است که جنگ و نزاع به تمامی اقشار جامعه تأثیر می‌گذارد. از این رو هر یک محله و جماعت باید کوشش نماید که نزاع را در سطح خود حل و فصل نمایند. نزاع تنها اختلاف بین رهبران مقامات بالا نیست و در آن عادتاً طبقات پایین جامعه ضرر می‌بینند. محلات و جماعت‌ها بدون در نظر داشت موقعیت سیاسی شان برای دریافت راه مصالحه باید متحدانه تلاش کنند.

مناسبات (از پایین به بالا) چند طریقه رهنما را پیشنهاد می‌کند:

- تأمین صلح تنها وظیفه رهبران دولتی نیست، بلکه مسئولیت هر فرد جامعه است.
- برای تأمین صلح اشتراک مردم در روند آشتی ضرور است. تمامی دگرگونی‌های که به حیات مردم تأثیر می‌گذارد، باید با شرکت مردم عملی گردد. از این رو اقدامات صلح جویانه باید با در نظر داشت اشتراک وسیع جامعه طرح ریزی شوند. اگر سهم بیشتر مردم در روند آشتی تأمین گردد، امکانات تأمین صلح بوجود می‌آید.

اهمیت وقت در حل نزاع: وقت (چارچوب‌های زمانی) در روند تأمین صلح اهمیت مهم دارد بعضی اوقات می‌تواند مشکل جدی را به میان بیاورد. اوقات مختلف یعنی زمان حاضر، گذشته و آینده در تأمین صلح اهمیت خویش را دارند. در محیط نزاع مردم هر روز به بحران‌های خورد و بزرگ روبرو می‌شوند و تقاضا مینمایند که هرچه زودتر این بحران‌ها و نزاع‌ها حل شوند. در حالیکه روند تأمین صلح زمان طولانی را تقاضا می‌کند. وظیفه روند بنیاد صلح دریافت راه‌های حل و فصل بحران

است. از جانب دیگر سازمان دهنده گان روند بنیاد صلح باید برای جلوگیری و حل بحران های آینده زمینه های مساعد را فراهم نمایند.

تحلیل سطح نزاع: طریقه سوم تأمین صلح به طرز تحلیل نزاع و تهیه ستراتیژی مصالحه وابسته است. نزاع پیشرفته و گسترش یافته عادتاً سطح گوناگون دارد. سطح بالا و یا ظاهری آن به حیات همه روزه مردم ارتباط دارد. ماهیت نزاع چنین است که در زنده گی روزمره مردم اختلافات اکثراً بالای یک مسأله معین پیدا می شوند. نا رضایتی و نزاع میان مردم در موضوع اعمار خانه و راه، تقسیم پول، تقسیم زمین و دیگر مسایل رخ میدهد. در این مورد وظیفه تأمین کننده صلح این است که برای دریافت راه حل مشکلات باید از ماجرای گذشته خود را آگاه سازد.

در سطح پایین نزاع مسایل بنیادی موجود است که سر چشمه مشکلات روزمره مردم میگردند. ساختار های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مناسبات میان مردم را مستحکم می کنند. تأمین صلح، تحلیل همه جانبه سطح نزاع و بررسی تغییرات لازم را برای حل اختلافات تقاضا می کند. بنیاد صلح باید راه های ثمر بخش را برای بر طرف کردن دشواری های مردم پیدا کند و در این زمینه تغییراتی را طرح ریزی نماید که بتواند بی عدالتی را از بین ببرد.

تحلیل مراحل نزاع: طریقه دیگر تأمین صلح نقش و ماهیت مراحل را انعکاس میدهد که نزاع به واسطه آنها تدریجاً از خصومت و زور آوری به آشتی و مصالحه میگذارد. این مراحل نزاع قرار ذیل می باشند:

مرحله اول: در این مرحله بی عدالتی و مشکلات اجتماعی در میان مردم وجود دارد، مگر ماجرای جدی هنوز رخ نداده است. طریقه تأمین صلح در این مرحله عبارت از جمع آوری معلومات درباره حقوق نزاع کننده ها، آگاهی مردم از رویداد ها و جلوگیری از خطر پیدایش زور آوری می باشد.

مرحله دوم: در این مرحله مردم به وضع موجوده صبر و حوصله کرده نمی توانند و در جستجوی تغییرات دیگر می شوند. نقش بنیاد صلح می تواند از تهیه ستراتیژی بدون زور آوری، مانند نظریات عدم تشدد مهاتماگاندی و یا مارتین لوتر کینگ استفاده نمایند. در این مرحله ستراتیژی طرح ریزی شده برای جلوگیری از خشونت و نزاع استفاده می شود.

مرحله سوم: این مرحله ای است که در آن زور آوری ادامه یافته و به نقطه اوج خود می رسد. در اکثر نزاع ها زمانیکه زور آوری حکم فرما گردد، کنترل آن مشکل

می‌گردد و می‌تواند این نزاع طولانی و خطرناک شود. در این مرحله بنیاد صلح باید از کسانی کمک بخواهد که به مصالحه، گفتگوها، آتش بس و رسیدن به سازش رسمی فعالیت مینمایند.

اگر آتش بس و موافقتنامه صلح به دست آید، کم شدن شدت نزاع امکان پذیر است و آن می‌تواند دوام دار باشد. نقش بنیاد صلح در این مرحله جابجا کردن نیروهای بین‌المللی حافظ صلح برای نظارت و عملی کردن موافقتنامه صلح می‌باشد.

اصول کلیدی بنیاد صلح: روند بنیاد صلح چارچوب‌های عملی و نظری دارد، انواع گوناگون فعالیت‌ها و افکار را دربر می‌گیرد و شامل پنج اصل ذیل می‌باشد:

اول: بنیاد صلح باید از اصول محلی به طور همه‌جانبه استفاده کند، به این معنا که رویدادها و پدیده‌های وابسته به نزاع و بنیاد صلح همه‌جانبه بررسی شوند.

دوم: هنگام عملی سازی روند بنیاد صلح وابستگی مردم را باید همیشه در نظر داشت؛ یعنی اینکه اشتراک‌کننده‌گان و فعالیت‌های روند بنیاد صلح با هم نزدیک‌اند. وابستگی مردم و فعالیت‌های بنیاد صلح معنی آنرا میدهد که هیچ فردی یا گروهی به تنهایی قدرت طرح ریزی و استقرار صلح را ندارند.

سوم: برای بنیاد صلح به موجودیت ساختاری آن ضرورت است. در این مثال ساختار روند بنیاد صلح عبارت از مردم و مناسبات بین مردم بوده، همچنین قضایای اجتماعی را نیز دربر می‌گیرد.

چهارم: بنیاد صلح باید ستراتیژی خود را داشته باشد.

پنجم: روند بنیاد صلح باید دوامدار باشد.

نتیجه: چارچوب بنیاد صلح امکان بررسی همه‌جانبه وضعیت نزاع را بررسی نموده و پیوسته امکانات لازم را برای حل مسایل نزاع انگیز پیشنهاد می‌کند، بنیاد صلح تنها جریان مشخص را بررسی نمی‌کند، بلکه فراگیر بوده و تعداد زیاد روندهای تأمین صلح را نیز شامل می‌شود.

ب- مذاکرات صلح تاجکستان: یکی از موضوعات مهم در مورد درک جامعه

امروزی مسایل حل نزاع‌ها، ماجراهای سیاسی و برخورد‌های مسلحانه می‌باشد. به نسبت ماجراهای سیاسی و برخورد‌های مسلحانه در جهان در این مسایل مواد و منابع زیاد جمع‌آوری گردیده است. انسانها این را درک نمودند که هر جنگ می‌تواند با کشتار، اسارت، خرابی و تغییر دولت انجام یابد. در اوایل قرن گذشته مثال‌های زیادی در این بابت به دست آمده‌اند.

دوره مذاکرات صلح در تاجکستان سالهای ۱۹۹۴-۱۹۹۷م را در بر می‌گیرد، بعضی‌ها حتی سازمان ملل متحد این دوره را مانند دوام دوره جنگ در تاجکستان حساب می‌کنند و دلیل شان این است که موافقتنامه عمومی استقرار صلح و آشتی ملی در تاجکستان به تاریخ ۲۷ جون سال ۱۹۹۷م به امضاء رسیده و قبل از این تاریخ در انجا جنگ جریان داشت. اما موافقتنامه عمومی استقرار صلح و آشتی ملی در حالت نظامی کشور کمتر تغییرات آورد. زد و خورد های مسلحانه، ترور شحصیب ها در دوره بعد از سال ۱۹۹۷م هم به همان اندازه سابقه بود و حتی در بعضی جا ها زیادت‌ر شده بود. این موافقتنامه اصلاً صلح بین احزاب سیاسی ونیزوهای جنگی بود.

در روند صلح تاجکستان مباحثات جدی بین مردم جریان داشت و در آن جوانب درگیر با هم مقابل میشدند و همچنین عالمان بیطرف نیز د براز نظر میکردند. این مذاکرات از ابتدای سال ۱۹۹۳م آغاز گردید و تا دسمبر سال ۲۰۰۳م دوام کرد و خصلت مشورتی داشت. اما مذاکرات اصلی آن بود که با نماینده گان رسمی طرف ها صورت می‌گرفت و عملی کردن پروتوکول های آن برای مقامات حتمی بود.

مذاکرات صلح تاجکستان در ماهیت اصلی خود دارای دو مسأله عمده است، مذاکرات صلح که از تاریخ ۵ اپریل تا ۲۷ جون سال ۱۹۹۴ م. دوام کرد و کمیسیون آشتی ملی که از ۷ جولای سال ۱۹۹۷ تا ۳۱ مارچ سال ۲۰۰۰ فعالیت داشت. زمان فعالیت کمیسیون آشتی ملی را دوره گذار می‌نامند. ماهیت دوره گذار که در پروتوکول ۲۳ دسمبر سال ۱۹۹۴ م در مسکو به امضاء رسید آمده است: دوره گذار برای تطبیق پروتوکول های امضاء شده و برگزاری انتخابات با اشتراک نیروهای اپوزیسیون می‌باشد. دوره گذار عمومی، طوریکه در دوره اول مذاکرات ذکر شده بود، فاصله از جلسه شانزدهمین شورای عالی تاجکستان در خجند تا انتخابات پارلمانی تاجکستان در سال ۱۹۹۵ م. حکومت ضعیف و برهم خورده تاجکستان قوت گرفت، جنگ و منابع اشکار آن در داخل کشور نابود گردیده بود. در این دوره بازگشت مهاجرین و بیجا شده گان آغاز و شرایط زنده گی برای آنها فراهم شد. قانون اساسی جدید تاجکستان به تصویب رسید. انتخابات ریاست جمهوری و مجلس عالی تاجکستان برگزار گردید. در این دوره نظام دولنداری و قانون گذاری شوری به نظام جدید دولتی مستقل تبدیل گردید.

سند اخیر در دوره دوم مذاکرات در تهران در ماه جون سال ۱۹۹۴م آماده شد و بعد از مشوره در سطح عالی در تهران در ماه سپتمبر سال ۱۹۹۴م به امضاء رسید. در

مذاکرات دور سوم در اسلام آباد در ماه اکتوبر همان سال یک تعداد اسناد دیگر تکمیل شد و از ابتدای سال ۱۹۹۵م تطبیق آن آغاز گردید.

در جریان مذاکرات صلح تاجکستان، در هر بار مذاکرات سند صلح برای سه ماه یا شش ماه تمدید می شد. این سند صلح دایمی را در تاجکستان تأمین کرده نمی توانست، اما حالت صلح را بوجود می آورد، تا اینکه مذاکرات ادامه پیدا کند. در تطبیق آن سازمان ملل متحد نیز جدی نظارت مینمود. محتوای سند صلح از هر دو جانب قطع کردن عملیات جنگی، ویران کردن، گروگان گیری، حبس و نگهداری غیر قانونی مردم را مطالبه نموده بود.

اوضاع سیاسی و اجتماعی تاجکستان در جریان سالهای ۱۹۹۴-۱۹۹۷م بر آن دلالت می کند که در این مدت روند تأمین صلح و برقرار نمودن قانونیت در تاجکستان جریان داشت. در این سالها برای اولین بار کارخانه های مشترک تاجکستان و کشورهای خارجی تأسیس یافت، سرمایه داران خارجی به وضعیت اقتصادی تاجکستان توجه نمودند. رهبران تاجکستان بیرون از کشورهای مشترک المنافع به سفر بر آمدند و اولین سفر های رسمی رهبران کشورهای دیگر به تاجکستان آغاز شد. در این دوره در تاجکستان موسسات آزاد غیر دولتی تشکیل شد مطبوعات گوناگون شخصی و دولتی انکشاف نموده نمود. به تاریخ ۹ مارچ سال ۱۹۹۶م موافقتنامه آشتی ملی تاجکستان به امضاء رسید که ۷۰ سازمانهای گوناگون جامعه را متحد ساخت. اشتراک کننده گان عهد نامه صلح حفظ حقوق شخصی و آزادی های یک دیگر را اعتراف نمودند. معیار های حقوق بین المللی را احترام نمودند، علاقه مندی خویش را به معیار های صاحب اختیار دولت تاجکستان و انکشاف دیموکراسی در مملکت اظهار داشتند، تأمین صلح و همبستگی ملیت های کشور را وظیفه خویش دانسته. اقوام مختلف جامعه را دارایی معنوی حساب نموده و مسؤولیت خویش را در برابر نسل های امروز و فردا درک نموده و چنین اظهار نمودند: « وظیفه داریم که خدمت بین همدیگر را بر طرف نمایم و به نسل های آینده تاجکستان صلح پروری را باقی بگذاریم. اعلان می داریم که در مسایل اصولی این عهد نامه نظر مشابه داشته باشیم».

بدون شک خصوصیت مهم تر و اساسی تر دوره گذار به طورعمومی برگزار کردن مذاکرات صلح تاجکستان بود. صلح تاجکستان به تمام معنی به کوشش و فعالیت های سیاسی رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمن وابسته است. در شانزدهمین جلسه شورای عالی تاجکستان در خجند او با قاطعیت چنین اظهار نموده بود: «سوگند یاد می

کنم که تمامی دانش و تجربه خود را به خاطر برقراری صلح برای هر خانه و خانواده به کار انداخته و برای آبادی وطن عزیزم صداقت‌مندانۀ کوشش می‌کنم».

به زودی بعد از ختم شانزدهمین جلسه شورای عالی تاجکستان، به پیشنهاد رئیس شورای عالی تاجکستان امام علی رحمن مذاکرات صلح آغاز کردند. همچنین در اظهارات رئیس جمهور تاجکستان به مناسبت عید نوروز در سال ۱۹۹۳م در جلسه هفدهمین شورای عالی تاجکستان مشخص کردن راه مذاکرات را مورد گفتگو قرار دادند.

گفتگو بین حکومت تاجکستان و اپوزیسیون قبل از آنکه به طور مستقیم آغاز شود، صحبت‌ها و مذاکرات به طور غیر مستقیم صورت گرفت. طرف حکومت تاجکستان در نیمه سال ۱۹۹۳م این را درک نموده بود که باید مبارزه مسلحانه در داخل وطن قطع شود، بیجا شده گان و مهاجرین به منازل دائمی شان جابجا شوند، هزاران خانه و باغ خراب شده آباد شوند، بنیاد های اقتصادی کشور باز سازی شوند و جلب سرمایه گذاری خارجی برای انکشاف تاجکستان فراهم گردد. حکومت به خاطر این کار ها مردم را جمع کرد و با مخالفان زبان مشترک پیدا کرد. باید متذکر شوم که از جانب حکومت صلح اعلان شد، اما صلح از یک طرف و به طور یک جانبه بدست نمی آید.

طرف دیگر صلح تاجکستان مخالفان مسلح حکومت تاجکستان بود که در اخیر سال ۱۹۹۳ شکل گرفت. حرکت نهضت اسلامی و مرکز هماهنگ سازی نیروهای دیموکراتیک تاجکستان یک سازمان نظامی و سیاسی را تشکیل نمودند که این سازمان به نام اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان نامیده شد. آنها اولین بار در تهران به تاریخ ۸ دسمبر سال ۱۹۹۳م جمع شدند و برنامه سیاسی خود را در مورد گفت و شنود با حکومت مشخص نمودند و مسأله اشتراک در اداره دولت را مطرح نمودند. این برنامه به نام (پیشنهاد ها درباره حل مسالمت آمیز نزاع های نظامی و سیاسی جمهوری تاجکستان) یاد شد. این برنامه ۹ پیشنهاد از جمله تأسیس شورای دولت، داخل شدن نیروهای حافظ صلح سازمان ملل متحد به تاجکستان، قطع تحقیق جنایی از اشتراک کننده گان مقاومت سیاسی و نظامی، بازگشت تمام مهاجرین و بیجا شده گان، آزادی به فعالیت های حزبی و مطبوعاتی که قبلاً منع شده بود، تدویر انتخابات آزاد و تصویب قانون اساسی جمهوری تاجکستان را دربر می گیرد.

در همین دوره ملاقات های فرستاده گان حکومت به نماینده گان مخالف به شکل نیمه اشکار آغاز گردید. عامل داخلی مذاکرات صلح عبارت از علاقه حکومت و

تأمین صلح و آشتی ملی در تاجکستان

مخالفان به صلح مساعد بودن شرایط اجتماعی و اقتصادی کشور بود. اجرای عملی نمودن صلح را سازمان ملل متحد به عهده گرفت.

سازمان ملل متحد در آغاز سال ۱۹۹۲م به مسأله تاجکستان توجه جدی نمود و عصمت لیتانی را به حل و فصل آن موظف ساخت. اما فعالیت های او در نیمه دوم سال ۱۹۹۳م برای دریافت تأمین صلح در تاجکستان مشخص گردید. منشی عمومی سازمان ملل متحد به تاریخ ۱۶ اگست سال ۱۹۹۳م (درباره وضعیت تاجکستان) موضوع را مطرح نموده و ضرورت حل مسأله تاجکستان و راه های امکان پذیر آن را بررسی نمود. بر اساس آن به تاریخ ۲۳ اگست سال ۱۹۹۳م شورای امنیت سازمان ملل متحد اظهارات خویش را پخش کرد که در آن چنین ذکر گردیده بود: «شورای امنیت سازمان ملل متحد حکومت تاجکستان و همه گروه های اپدزیسیون را دعوت مینماید که هر چه زودتر ضرورت تأمین صلح را اعتراف نمایند و در روند مذاکرات اشتراک نموده هر چه زودتر به آتش بس و صلح ملی نایل شوند».

به تاریخ ۲۳ نومبر و ۲۹ دسمبر سال ۱۹۹۳م منشی عمومی سازمان ملل متحد درباره اوضاع عمومی تاجکستان و اشتراک سازمان ملل متحد درباره اوضاع عمومی تاجکستان و اشتراک سازمان ملل متحد در روند صلح تاجکستان یک نامه ارسال نمود. به تاریخ ۱۶ دسمبر سال ۱۹۹۳م سازمان ملل متحد پامیر و پیرس بالون را به حیث نماینده خاص خود در مورد مسأله تاجکستان تعیین نمود.

کوشش های سازمانهای بین المللی و کشورهای دوست باعث تأمین صلح در تاجکستان شد. زیرا تأمین صلح و آشتی ملی در تاجکستان به همه آنها وابستگی داشت. مذاکرات صلح تاجکستان در ماه اپریل سال ۱۹۹۴م در شهر مسکو آغاز گردید.

دوره اول مذاکرات صلح تاجکستان در شهر مسکو از تاریخ ۱۵-۱۹ اپریل سال ۱۹۹۴م برگزار گردید. در مرحله اول مذاکرات سه موضوع مهم مورد بحث و بررسی قرار گرفت. این سه مسأله برای تأمین صلح در تاجکستان بسیار مهم بود که قرار ذیل می باشند:

۱. مسأله مهاجرین و بیجا شده گان.

۲. مسأله آتش بس.

۳. مسأله ساختار قانون اساسی.

در زمانیکه مذاکرات آغاز یافت مسأله مهاجرین و بیجا شده گان برای هر دو جانب بسیار مهم بود. این مهاجرت ها به سه شکل صورت گرفته بود. مهاجرت مردم در

کشورهای خارجی، بیجاشده گان مردم در داخل تاجکستان و مهاجرت مردم در کشورهای همسایه.

تا آغاز مذاکرات صلح بیشتر از ۶۰۰ هزار نفر مهاجرین و بیجاشده گان به تاجکستان بازگشت نمودند. مسأله اساسی تأمین بازگشت ۹۰-۹۵ هزار نفر بود که در افغانستان و پاکستان زنده گی میکردند و همچنین تقریباً ۲۵۰ هزار نفر که در کشورهای اتحادیه دولت های مشترک المنافع زنده گی میکردند.

مسأله دوم که شامل مذاکرات بود مسأله آتش بس است. این چیز اصلاً مقصد درجه اول در محیط اجتماعی و سیاسی تاجکستان به حساب میرفت، زیرا بدون تأمین آتش بس و خاتمه دادن به جنگ درباره دیگر موضوعات مذاکرات امکان پذیر نیست.

مسأله سوم که شامل آجندای مذاکرات بود مسأله تصویب قانون اساسی جدید تاجکستان بود. همچنین مسأله اشتراک مخالفان دولت در دولت داری، مسأله فعالیت های احزاب سیاسی و فعالیت مطبوعاتی آنها و مسأله عفو عمومی شخصیت های که در واقعیات سال ۱۹۹۲م سهم داشتند. روند صلح تاجکستان به دو دوره تقسیم می شود: یکی دوره مذاکرات و دیگر دوره تطبیق اسنادی که در مذاکرات به امضاء رسیده است. در مجموع ۸ دوره مذاکرات صلح تاجکستان برگزار شد: دوره اول از تاریخ ۱۵-۱۹ اپریل سال ۱۹۹۴م در شهر مسکو، دوره دوم از تاریخ ۱۸-۲۸ جون سال ۱۹۹۴م در تهران، دوره سوم از تاریخ ۲۰ اکتوبر تا اول نومبر سال ۱۹۹۴م در اسلام آباد، دوره چهارم از ۲۲ می تا اول جون سال ۱۹۹۵م در الماتا.

دور پنجم مذاکرات دور حل کننده بود. این دوره ای بود که در این دوره تمام مسایل حل و فصل میشد و بعداً تطبیق آن آغاز میگردد. از اینکه در وقت معین این دوره مذاکرات بی نتیجه انجام یافت، آنرا به مراحل دیگر تقسیم نمودند. دوره پنجم سه مرحله داشت که همه آنها در عشق آباد برگزار شدند و قرار ذیل می باشند: مرحله اول از تاریخ ۳۰ نومبر تا تاریخ ۲۲ دسمبر سال ۱۹۹۵م، دوره دوم از تاریخ ۲۶ جنوری تا ۱۸ فبروری سال ۱۹۹۴م، مرحله سوم از تاریخ ۸-۲۱ جولای سال ۱۹۹۴م.

دوره هفتم مذاکرات از تاریخ ۲۶ فبروری تا ۸ مارچ ۱۹۹۷ م در مسکو برگزار شد. دوره هشتم مذاکرات صلح تاجکستان در شهر تهران بود و به دو مرحله ذیل تقسیم شده است: مرحله اول مذاکرات از تاریخ ۹-۱۶ اپریل سال ۱۹۹۷م. و مرحله دوم از تاریخ ۲۲-۲۸ می سال ۱۹۹۷ م برگزار گردید.

روند مذاکرات صلح تاجکستان در سه شکل ذیل برگزار گردیده بود:

شکل اول مذاکرات که آن از جانب حکومت در دوره های گوناگون از طرف اشخاص ذیل رهبری میشد: دوره های اول و دوم از طرف ش. ظهوراوف، دوره سوم از طرف ا. دوستیوف، دوره چهارم و پنجم از طرف م. عبیدالله اوف، از مرحله دوم دوره پنجم تا اخیر از طرف ت. نظروف. از جانب مخالفان در دوره های مختلف از طرف اشخاص ذیل رهبری میشد: دوره اول و دوم توسط و. لطیفی و دوره سوم تا اخیر توسط ص. ا. توره جانزاده.

این شکل اصلی مذاکرات بین تاجکان بوده، در هر سه موضوعات یعنی در مورد بازگشت مهاجرین، قانون اساسی و مسایل نظامی بحث و مذاکره صورت می گرفت بخش دیگر مذاکرات صلح تاجکستان مشوره ها در سطح عالی بود. جلسات مشورتی در سطح عالی برای رفع دشواریهاییکه در جریان مذاکرات بوجود می آیند تدویر میگردد. در مشوره های در سطح عالی گروه های محدود اعضای هیأت ها اشتراک میکردند و مسایل که در آنها بررسی میگردد هم محدود بود. دو مشوره مهم ذیل در این جلسات صورت گرفته: یکی به تاریخ ۱۲-۱۷ سپتمبر سال ۱۹۹۴م در تهران که رهبری آنرا ا. دوستیوف و ا. توره جانزاده به عهده داشتند. دیگری به تاریخ ۱۹-۲۶ اپریل سال ۱۹۹۵م در مسکو که رهبری آنرا ا. عبیدالله یف و ا. توره جانزاده به عهده داشتند. این مشوره ها به خاطر اینکه روند مذاکرات به بن بست مواجه نشود. اهمیت خاص خود را داشتند.

تمامی روند مذاکرات صلح تاجکستان به علاقمندی و تلاش رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمان به پیش می رفت. از همین سبب در روند مذاکرات صلح در سطح عالی همکاری طرف ها در ملاقات رئیس جمهور تاجکستان و رهبری اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان ظاهر می شود. در سطح عالی مذاکرات مبرمترین مسایل مورد گفتگو و جرو بحث قرار می گرفت. معمولاً ملاقات در سطح عالی در آن وقت صورت می گرفت که مسایل در سطح مذاکرات یا مشورت حل نمی گردید. برای اینکه ملاقات ها در سطح عالی برگزار شود، طرف های درگیر گروه های کاری را ایجاد میکردند و گروه های کاری اسناد ملاقات ها و جلسات آینده را آماده میکردند و بعداً پیرامون آن مسایل جلسات و ملاقات ها برگزار می گردید. گروه های کاری از ماه اکتوبر سال ۱۹۹۶م تا ماه جون سال ۱۹۹۷م فعالیت نمودند و این گروه های کاری را عثمانوف و و. لطیفی رهبری می کردند.

معمولاً چنین ملاقات ها و جلسات دو و یا سه روز دوام میکردند. اولین ملاقات جوانب درگیر از تاریخ ۱۷-۱۸ می سال ۱۹۹۵م در شهر کابل برگزار گردید. ملاقات

های بعدی در سطح عالی به تاریخ ۱۹ جولای سال ۱۹۹۵م در تهران، از تاریخ ۱۰-۱۱ ماه دسمبر سال ۱۹۹۶م در افغانستان، از تاریخ ۱۹-۲۳ دسمبر سال ۱۹۹۶ در مسکو، از تاریخ ۲۱-۲۲ فیروری سال ۱۹۹۷م در مشهد و از تاریخ ۱۶-۱۸ ماه می سال ۱۹۹۵م در بیشکیک برگزار گردید.

در هر کدام از دوره های مذاکرات مشوره ها و ملاقات ها خصوصیات خود را داشتند. در جریان مذاکرات صلح، مذاکره کننده ها به خاطر پیشبرد کار به چند گروه تقسیم میشدند.

در دوره های اول و سوم مذاکرات صلح تاجکستان در مورد بعضی مسایل مهم مشوره ها صورت گرفت. تمام این مشوره ها و توافقات در سال ۱۹۹۴م صورت گرفت. در دوره اول مذاکرات صلح تاجکستان مسایل ابتدائی مطرح شد و در دوره دوم موافقتنامه درباره آتش بس و قطع عملیات جنگی در سرحدات تاجکستان و افغانستان و داخل کشور آماده شد، اما طرف های درگیر نتوانستند آنرا به امضاء برسانند. مهم ترین مواد موافقتنامه مذکور قرار ذیل است:

۱. هر دو جانب باید عملیات جنگی را در امتداد سرحدات افغانستان و تاجکستان و دیگر مناطق توقف دهند.

۲. هر دو جانب درگیر باید عملیات نظامی و تروریستی را در سرحدات تاجکستان و افغانستان، داخل جمهوری تاجکستان و دیگر کشورهای همسایه قطع نمایند.

۳. هر دو جانب باید به کشتار، گروگان گیری، حبس و نگهداری غیر قانونی مردم و غارت مال مردم در جمهوری تاجکستان و کشورهای همسایه خاتمه بدهند.

۴. هر دو جانب باید از احساسات دینی و مذهبی مردم استفاده ناجایز ننمایند. موافقتنامه فوق در جریان مذاکرات تهران در ماه سپتمبر سال ۱۹۹۴م به امضاء رسید و به نام موافقتنامه آتش بس شهرت یافت.

در دور دوم مذاکرات (پروتوکول درباره کمیسیون مشترک تطبیق موافقتنامه آتش بس و قطع عملیات های نظامی در سرحدات تاجکستان و افغانستان و داخل کشور) و همچنین (پروتوکول در مورد تبادل اسیران جنگی و محسوبین) به امضاء رسید. این کار به تاریخ ۸ نومبر ۱۹۹۴م در خجند عملی شد.

دور سوم جمع بندی مرحله صلح تاجکستان بود که با رسمی شدن آتش بس مؤقت، تأمین نظریات آن و اولین گام های تطبیق همکاری، آزاد کردن محسوسین و اسیران انجام یافت. اما بعداً بحران سیاسی اوج گرفت. ادامه مذاکرات قریب نیم سال قطع شد. عقیده

جانب اپوزیسیون در در این باره این بود که حکومت پیشنهادات آنها را در نظر نمی گیرد. مگر جانب حکومت به این عقیده بود که برای احترام جانب اپوزیسیون انتخابات ریاست جمهوری باید به تاخیر انداخته شود، تا اپوزیسیون به طور قطع اشتراک خود را در انتخابات اعلان نماید، لیکن از اپوزیسیون چنین اظهارات به نظر نرسید.

در جریان مذاکرات صلح تاجکستان و قفه و بحرانی که بوجود آمده بود، در ماه اپریل سال ۱۹۹۵م از بین رفت. در این زمان در شهر مسکو از تاریخ ۱۹-۲۶ ماه اپریل جلسات مشورتی حکومت تاجکستان و اپوزیسیون دایره گردید. جانب حکومت تاجکستان را عبیدالله یوف و جانب اپوزیسیون را توره جانزاده رهبری میکرد. در این جلسات مشورتی موضوع گفتگو نوبتی طرف های درگیر معین شد. این بخش سوم مذاکرات بین حکومت تاجکستان و مخالفین بود و این مذاکرات مسأله سیاسی و دولتداری را در بر می گرفت. اپوزیسیون می خواست شورای دولتی و یا شورای رضایت ملی تأسیس شود، اما دولت تاجکستان در این موضوع دیدگاه دیگری داشت. از تاریخ ۱۷-۱۹ سال ۱۹۹۵م در کابل اولین جلسه بین امام علی رحمان و سید عبدالله نوری برگزار گردید. ملاقات اول به میانجیگری رئیس دولت جمهوری اسلامی افغانستان برهان الدین ربانی برگزار شد. در اظهارات رئیس جمهور جمهوری تاجکستان امام علی رحمان و رئیس حرکت نهضت اسلامی تاجکستان سید عبدالله نوری که در کابل به روز ۱۹ می سال ۱۹۹۵م به امضاء رسید چنین ذکر گردیده: «هنگام ملاقات هر دو جانب آماده گی خود را به حل و فصل مسایل کشور اظهار نمودند و فیصله نمودند که آتش بس برای مدت سه ماه عملی شود تمام مهاجرین به جای های اصلی شان انتقال شوند. در ارتباط به این موضوعات هر دو جانب اظهار نمودند که به خاطر رفع نزاع از طریق سیاسی، مذاکرات و بنیاد شریعت صلح پایدار را در سرزمین تاجکستان تأمین خواهیم نمود».

بعد از این ملاقات دور چهارم مذاکرات در الماتا آغاز شد و در موضوعات قانون اساسی جمهوری تاجکستان و تحولات سیاسی جرو بحث صورت گرفت. در این دوره کدام پیشرفت صورت نگرفت و ضرورت به ملاقات در سطح عالی شد.

به تاریخ ۱۹ ماه جولای سال ۱۹۹۵م در تهران ملاقات نوبتی رهبران برگزار گردید. که در آن ملاقات درباره دعوت انجمن مشورتی مردم تاجکستان به اشتراک مساویانه نماینده گان هر دو جانب جهت پیدا نمودن راه حل بحران سیاسی و اجتماعی کشور موافقه حاصل شود و هر دو رهبر به هیئت های مذاکره کننده دستور دادند تا در دور

پنجم مذاکرات بین تاجکان معلومات در مورد مسایل تعیین محل و تاریخ برگزاری انجمن مشورتی را حاصل نمایند.

بعد از یکماه امام علی رحمن در شهر دوشنبه و سید عبدالله نوری در کابل «پروتوکول درباره پرنسپ های اساسی بر قراری صلح و رضایت ملی تاجکستان» را به امضاء رساندند. این حجت به نام پروتوکول ۱۷ اگست یاد می شود و اسناد اساسی را که برای موافقتنامه عمومی صلح تاجکستان ضرور است معین می کند.

رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمان و رهبر اپوزیسیون حکومت تاجکستان سید عبدالله نوری برای ارمان تأمین منفعت های عالی مردم تاجکستان نیت خوب داشته و تأکید می کنند که مذاکره و همکاری وسیله ضروری دست رسی به صلح دوامدار در کشور می باشد. به این نیت حکومت وعده می سپارد که از آن اعمال خود داری نمایند که مخالف محتوای پروتوکول های امضاء شده باشد. رهبر اپوزیسیون حکومت تاجکستان در نوبت خود تعهد می کند که مبارزه سیاسی را تنها با وسیله مسالمت آمیز بر اساس قوانین نافذه جمهوری تاجکستان و مطابق مواد موافقتنامه عمومی استقرار صلح و رضایت ملی در تاجکستان انجام می دهد.

با این همه اسناد و تأکید ها، چون موقعیت طرف های نهایت دور بودند، در دور پنجم که در سه مرحله در جریان ۷۵ روز در عشق آباد دوام کرد، مقصد عمومی حاصل نشد. در ملاقات های عشق آباد دو چیز مهم پیدا شد. اول پیشنهاد نماینده سازمان ملل متحد ر. پیرس بالان درباره زمینه های تبدیل نمودن اتحاد نظامی و سیاسی اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان به احزاب سیاسی. این پیشنهاد در ماه فبروری سال ۱۹۹۶ م به میان آمد. دوم پیشنهاد حکومت درباره دعوت اجلاس خاص شورای عالی تاجکستان برای بررسی روند مذاکرات بین مردم تاجکستان.

حکومت به این تعهد خود عمل نموده، احزاب و سازمانهای کشور به نیت همراهی به این اقدام به تاریخ ۹ مارچ سال ۱۹۹۶م عهد نامه رضایت ملی را امضاء و شورای جمعیت را تأسیس نمودند. گرچه اپوزیسیون برای اشتراک در این جلسه رضایت نشان داد و حکومت ضمانت امنیت آنها را به دوش گرفت، اما در اجلاس مذکور که به تاریخ ۱۱ مارچ سال ۱۹۹۶م برگزار گردید، نماینده های آنها اشتراک نکردند. در این باره رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمان در سخنرانی اش در این اجلاس چنین گفت:

« در برگزاری اجلاس حاضر مجلس اعلی نماینده خاص سرمنشی ملل متحد ناظرانی از دولت های میانجی در مذاکرات میان تاجکان دعوت شده اند، یک اقدام

جدی و امید بخش در راه دریافت رضایت ملی و رسیدن به صلح و آشتی در تاجکستان می باشد. چنین تجربه شاید در تاریخ سیاسی دنیا کم نظیر باشد. اما ما به خاطر قطع همه گونه مناقشات، به خاطر ملت عزیز ما و تأمین آسوده گی روزگار مردم به این کار اقدام نمودیم. در این اجلاس دعوت شدن رهبران مخالف تنها یک مقصد دارد: در دوره مذاکرات صلح تاجکستان گفتگوها با مخالفان در چوکات دیپلماتیک صورت گرفته بود، به این دلیل فیصله نمودیم که در این جلسه با رهبران مخالف رو در رو و آشکارا صحبت کنیم. من همیشه طرفدار آن بودم و هستم و این را هنگام ملاقات هایم با رهبر مخالفان مسلح سید عبدالله نوری در کابل و تهران هم گفتم که مناقشات میان تاجکان را باید نماینده گان با صلاحیت تاجکان که دل شان به مردم و کشور شان می سوزد حل کنند».

بن بستى که در زمان مذاکرات دوره پنجم به میان آمد، نشان داده که راه های دیگر موثرتر آشتی ملی نیز وجود دارد. با این مقصد به روزهای ۱۵-۱۶ سپتمبر در شهرک غارم ملاقات قوماندان های اپوزیسیون و نماینده گان مقام های دولتی تاجکستان برگزار گردید. اشتراک کننده گان ملاقات به خاطر تأمین اجرای اسناد مرحله سوم دور پنجم مذاکرات صلح تاجکستان در عشق آباد، دریافت آتش بس واقعی و قطع عملیات نظامی را در نواحی کمسومول آباد، غازم، تاجک آباد و جگرتال اعلان نمودند.

این موافقتنامه رهبری اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان را مجبور کرد که راه ملاقات را با رئیس جمهور تاجکستان جستجو کند. اول کوشش شد که چنین ملاقات در ماه اکتوبر سال ۱۹۹۶م در مسکو برگزار شود. به خاطر این مقصد گروه کاری در ماه اکتوبر در تهران برای آماده کردن اسناد مصروف شدند.

ملاقات نوبتی رئیس جمهور تاجکستان و رهبران اتحاد نیروهای اپوزیسیون از تاریخ ۱۰-۱۱ دسمبر سال ۱۹۹۶م در افغانستان برگزار گردید. در این ملاقات دو سند بسیار مهم آماده شد. یکی از آنها «تنظیم وضع نظامی و سیاسی منطقه نزاع» نام داشته. در مورد سند دوم بحث صورت گرفت و بعد از ده روز در مسکو به امضاء رسید.

ملاقات چهارم امام علی رحمن و سید عبدالله نوری به تاریخ ۱۹-۲۳ دسمبر سال ۱۹۹۶م در مسکو برگزار گردید. در این ملاقات موافقتنامه به نام «وظیفه و صلاحیت های کمیسیون آشتی ملی» به تصویب رسید. در این موافقتنامه برای اولین باز ماهیت و مقصد دور جدید معین و مشخص گردید.

در همین اسناد درباره تأسیس کمیسیون آشتی ملی مقصد و مرام اصلی کار مشخص گردید. موافقتنامه مذکور راه اساسی صلح تاجکستان را مشخص کرد. مذاکرات گروه دیگر در ماه جنوری در تهران آغاز شد و این مذاکرات تا اخیر ماه می دوام کرد. در این ملاقات‌ها پروتوکول‌های مختلف آماده امضاء شدند. اما در مذاکرات که در ماه جنوری در تهران برگزار گردید، طرف‌ها آن وظایفی را که بدوش گرفته بودند اجراء کرده نتوانستند. به همین دلیل ضرورت ملاقات جدید رهبران پیش آمد.

ملاقات دیگر رهبران به تاریخ ۲۰-۲۱ فبروری سال ۱۹۹۷م در شهر مشهد برگزار گردید. در اینجا «نظامنامه کمیسیون آشتی ملی» به امضاء رسید. در نظامنامه مقصد تأسیس این مقام چنین مشخص شده بود: «با آغاز مرحله جدید دریافت صلح و آشتی ملی در تاجکستان طبق موافقتنامه که میان رئیس جمهور جمهوری تاجکستان امام علی رحمان و رهبر اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان سید عبدالله نوری به امضاء رسیده است، طرفین تصمیم گرفته اند که کمیسیون آشتی ملی را به زودترین فرصت تأسیس نمایند.

«وظیفه اساسی کمیسیون آشتی ملی عبارت است از دریافت آشتی ملی از طریق تطبیق موافقتنامه که در جریان مذاکرات بین تاجکان حاصل شده. همچنین کمیسیون آشتی ملی فضای اعتماد و همدیگر پذیری را در تاجکستان بوجود آورده است.»

به تاریخ ۵ اپریل در شهر دوشنبه ملاقات مشورتی وزیران خارجه جمهوریت‌های آسیای مرکزی و روسیه برگزار شد که این کوشش‌ها رهبری حکومت تاجکستان و اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان را در راه دسترسی به صلح کمک کرد. در مذاکرات نوبتی در تهران پروتوکول سیاسی مورد قبول طرفین قرار نگرفت، بنا بر آن ضرورت به این شد که امام علی رحمان و سید عبدالله نوری بار دیگر باهم مذاکره نمایند.

ملاقات اخیر رئیس جمهور تاجکستان و رهبر اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان به تاریخ ۱۶-۱۸ ماه می سال ۱۹۹۷م در شهر بیشکیک برگزار و در آنجا پروتوکول سیاسی به امضاء رسید، روند صلح تاجکستان با امضاء شدن «موافقتنامه عمومی استقرار صلح و رضایت ملی در تاجکستان که به تاریخ ۲۷ جون سال ۱۹۹۷م در شهر مسکو امضاء شد، به پایان رسید. در مراسم امضای آن معاون منشی عمومی سازمان ملل متحد، رئیس جمهور و دیگر رهبران روسیه، وزیران خارجه کشورهای ناظر صلح تاجکستان اشتراک نموده بودند.

در بیانیه رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمن به مناسبت امضای موافقتنامه عمومی استقرار صلح و رضایت ملی چنین آمده است: « حادثه مهمی را که ملت تاجک، همه تاجکستانیان و دوستان دور و نزدیک ما هنگام امضای سند تاریخی موافقتنامه عمومی سپری نمودند ماهیتاً یک دوره مکمل تاریخ را در خود تجسم مینمایند. جدوجهد و امید واری های ۵ الی ۶ سال اخیر برای نگاه داشتن دولت ملی تاجکستان تنها در همین روز جامه عمل پوشید. مایان امروز گفته می توانیم که نسل حاضر ملت تاجک امروز پیروز است. زیرا این نسل توانست دسایس اهریمن را که در میان مردم ما جا گرفته بود، از خود دور انداخته. این یک روز فرخنده است که آنرا در همه شهرها و نواحی و دهات و قریه جات، در همه خانواده ها مردم ما انتظار آنرا داشتند، خوشبختانه آنروز فرا رسید.»

برگزار شدن این مراسم در شهر مسکو به دلیل آن بود که روند مذاکرات صلح تاجکستان موفقانه انجام یافت. صلح تاجکستان در دنیا اولین بار بود که به رضایت جانین انجام یافت و جنگ به پایان رسید. یعنی مقاومت سیاسی و جنگ داخلی که در تاجکستان جریان داشت بدون غالب و مغلوب به انجام رسید. نیروهای سیاسی و مردمی کشور به افتخار صلح متحد شده، روز ۱۸ جولای سال ۱۹۹۷م حرکت (وحدت ملی) را سازمان دادند.

مسأله صلح تاجکستان در همه حالات توجه خیر خواهانه خویش را به خود جلب میکرد. مثلاً در اوایل سال ۱۹۹۷م در جریان مذاکرات صلح تاجکستان، به خصوص در ارتباط به پروتوکول سیاسی کندی بعمل آمد. از این رو به تاریخ ۵ اپریل سال ۱۹۹۷م در دوشنبه وزیران امور خارجه کشورهای اتحاد دولت های مشترک المنافع مشوره نمودند و آماده گی دولت های خود را برای رفع دشواریها اظهار نمودند.

تاجکستان در دوره تطبیق موافقتنامه عمومی صلح (۱۹۹۷-۲۰۰۰م): سالهای ۱۹۹۷-۲۰۰۰م در تاریخ تاجکستان دوره مهم به حساب میرود. خصوصیت این زمان از آن عبارت است که هر چند حکومت تاجکستان با تمام ادارات خویش به طور قانونی و اعتراف شده عمل میکرد، روند دولت داری و اصلاحات دولت داری به سوی دموکراسی شدن جامعه به قوه دیگری نیز وابسته بود و چنین قوه کمیسیون آشتی ملی به حساب می رفت. کار کمیسیون آشتی ملی به هر کدام عضو آن که در آن نماینده طرف ها برابر بودند امکانات مساویانه میداد. کمیسیون آشتی ملی مقام غیر دولتی بود که در آن نماینده گان حکومت و مخالفان مشترکاً کار میکردند.

کمیسیون آشتی ملی در اساس موافقتنامه بین رئیس جمهور تاجکستان و رهبر اتحاد نیروهای اپوزیسیون از تاریخ ۲۳ دسمبر سال ۱۹۹۳م و نظامنامه کمیسیون آشتی ملی که آنرا امام علی رحمان و سید عبدالله نوری به تاریخ ۲۱ فبروری سال ۱۹۹۷م به امضاء رسانیده اند، طبق فرمان رئیس جمهور تاجکستان درباره تأسیس کمیسیون آشتی ملی از تاریخ ۴ جولای سال ۱۹۹۷م ایجاد گردیده است.

موافقتنامه عمومی صلح تاجکستان آغاز کار کمیسیون آشتی ملی را اعلان نموده بود و در همین زمینه کمیسیون به کار خود آغاز کرد، ساختار و تقسیم وظایف در آن، حتی ترتیب کار در کمیسیون، از جمله ترتیب رای دهی مطابق نظامنامه امضاء شده عملی شد. تأسیس کمیسیون آشتی ملی یک فیصله سیاسی رئیس جمهور تاجکستان و رهبر اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان بود. «وظیفه کمیسیون حل مجموعی پرابلم های وابسته به آشتی ملی می باشد. کمیسیون باید معاهده های را عملی سازد که در جریان مذاکرات تاجکستان بدست آمده اند، و باید در مورد فراهم ساختن محیط باورمند و بخشیدن گناه های همدیگر مساعدت نماید. این کمیسیون یک مقام مؤقت می باشد که برای حل و فصل مسایل نزاع بوجود آمده و فعالیت هایش را باید تا تشکیل پارلمان جدید و انتخابات مقامات رهبری خاتمه بدهند.

کمیسیون آشتی ملی مطابق نظامنامه شامل رئیس (نماینده مخالفان)، معاون رئیس و چهار کمیسیون فرعی بود. کمیسیون آشتی ملی توسط رهبر اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان سید عبدالله نوری رهبری میشد. و معاونیت او را عبدالمجید دوستی ایف به عهده داشت. رهبری کمیسیون سیاسی به عهده نماینده حکومت ی. عثمانوف بود. رهبری کمیسیون حقوقی توسط نماینده مخالفان ه. سنگینوف بود. البته بعد از مرگ او م. همت زاده این کمیسیون را رهبری میکرد، و کمیسیون مهاجرین را نماینده حکومت ش. ظهوروف رهبری میکرد.

کمیسیون آشتی ملی اولین جلسه خویش را از تاریخ ۷-۱۱ جولای سال ۱۹۹۷م در شهر مسکو تدویر نمودند. سند اساسی که در اینجا فیصله نمودند (قانون درباره عفو عمومی) بود. این سند را روز اول اگست سال ۱۹۹۷م مجلس مالی جمهوری تاجکستان قبول کرد و اساس آن تقریباً ۵ هزار نفر که در مقامات سیاسی و جنگ داخلی اشتراک کرده بودند، مورد عفو قرار گرفت. در مجلس اول کمیسیون آشتی ملی همچنین (همدیگر پذیری طرف ها) نیز به امضاء رسید.

فعالیت اساسی کمیسیون آشتی ملی از تاریخ ۱۵ سپتمبر سال ۱۹۹۷م در شهر دوشنبه آغاز یافت. به این منظور به تعداد ۴۰۰ تن افراد نظامی اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان برای پشتیبانی اعضای کمیسیون آشتی ملی و نماینده گان مخالفان در حکومت به شهر دوشنبه وارد شدند. در جلسه اول کمیسیون آشتی ملی در دوشنبه رئیس جمهور تاجکستان وضع کشور و وظیفه کمیسیون آشتی ملی را مشخص کرده گفتند: (امروز از تحکیم صلح در جامعه تاجکستان وظیفه مقدس تری دیگری وجود ندارد. شما اعضای کمیسیون آشتی ملی نگهبان این صلح هستید. حفظ آن وظیفه درجه اول شما به حساب می آید. آینده درخشان تاجکستان نیز به کوشش شما وابسته است. شما مقام و یا نهادی هستید که اساس پیشرفت زنده گی و صلح را بنیاد می کنید).

کمیسیون آشتی ملی در مدت که فعالیت کرد. در حصه عودت مهاجرین، باز سازی منازل شان در قسمت خلع سلاح کردن افراد مسلح مخالفان و دیگر ساحات کار های زیادی را انجام داد. به ابتکار کمیسیون آشتی ملی دو (قانون عفو) در سال ۱۹۹۷م و ۱۹۹۹م مورد قبول و فیصله قرار گرفت. بیشتر از شش هزار نفر از اعضای گروه های مسلح اپوزیسیون از طریق کمیسیون نظامی به قوت های مسلح حکومت یکجا شدند. یک گروه مسلح جنگی اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان به تاریخ ۲۳ سپتمبر سال ۱۹۹۸م از افغانستان به تاجکستان انتقال شدند. به این مناسبت اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان روز ۲۳ دسمبر سال ۱۹۹۸م اظهارات پخش نمودند که در آن چنین آمده است: «رهبری اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان همزمان با تطبیق قسمت (ب) بند دوم (پروتوکول در مورد مسایل نظامی) از ۸ مارچ سال ۱۹۹۷م اعلان میدارد که اردوگاه و مرکز گروه های مسلح اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان که بیرون از خاک جمهوری تاجکستان جابجا بودند با انتقال آخرین گروه های مسلح آن مسدود گردید».

کمیسیون آشتی ملی برای فعالیت احزاب سیاسی شامل در اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان، یعنی حزب نهضت اسلامی و حزب دموکرات تاجکستان زمینه را فراهم ساخت و قرار فیصله محکمه عالی تاجکستان از تاریخ ۱۲ اگست سال ۱۹۹۹م به فعالیت های این دو حزب توقف داده شد.

همچنین در این زمان کمیسیون آشتی ملی یک قانون را درباره احزاب سیاسی، اتحادیه های اجتماعی آماده کرد که این قانون را در ماه نومبر سال ۱۹۹۸م در مجلس عالی جمهوری تاجکستان به تصویب رسید، یکی از وظایف اساسی کمیسیون آشتی ملی وارد ساختن تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی جمهوری تاجکستان بود، این

کار به مدت ده روز ادامه یافت. روز ۲۶ مارچ سال ۱۹۹۹م کمیسیون آشتی ملی به رئیس جمهور تاجکستان «اندیشه‌ها درباره تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی» را فرستاد تا در این مورد نظریات و پیشنهادات خویش را اظهار نمایند. رئیس جمهور تاجکستان امام علی رحمن پیشنهادات و نظریات خویش را در مورد تغییرات و اصلاحات قانون اساسی تاجکستان به کمیسیون آشتی ملی ارسال نمود. کمیسیون آشتی ملی بعد از بررسی‌های زیاد اکثریت پیشنهاد های رئیس جمهور را قبول نمودند و به تاریخ ۲۱ جون سال ۱۹۹۹م در این باره به او رسماً خبر داده و خواهش نمودند که فیصله کمیسیون آشتی ملی را مطالعه و بررسی نمایند. رئیس جمهور درباره قبول تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی تصمیم گرفت و در این باره به تاریخ ۲۲ جون سال ۱۹۹۹م به کمیسیون آشتی ملی چنین خبر داد: «به اطلاع شما میرسانم که به فیصله کمیسیون آشتی ملی در بابت تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی جمهوری تاجکستان رضایت دارم هم زمان خواهش می‌کنم که تغییرات و اصلاحات مذکور را در قانون اساسی به طور مکمل تهیه نموده تا تاریخ ۲۷ جون سال ۱۹۹۹م به آدرس رئیس جمهور جمهوری تاجکستان پیشنهاد نمائید».

بعد از آنکه متن تکمیل شده به رئیس جمهور تاجکستان رسید، او به تاریخ ۲۸ جون مطلب را برای بررسی به مجلس عالی جمهوری تاجکستان فرستاد.

در ماه سپتمبر سال ۱۹۹۹م برای تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی جلسه عمومی برگزار گردید، در نتیجه تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی مورد قبول قرار گرفت، هر دو مجلس پارلمان آنرا به تصویب رساندند. این اولین قانون اساسی در آسیای مرکزی بود که فعالیت احزاب دینی را لغو کرد. همچنین قانون اساسی جمهوری تاجکستان دوره ریاست جمهوری تاجکستان را برای مدت هفت سال تعیین کرد.

این تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی کار عادی نبود، اولین قانون که کمیسیون آشتی ملی دریافت کرد، قانون درباره «احزاب سیاسی» می‌باشد. این قانون را کمیسیون آشتی ملی در ماه فبروری سال ۱۹۹۸م تهیه و برای ملاحظه به رئیس جمهور تاجکستان فرستاد. رئیس جمهور بعد از مطالعه و ملاحظات این قانون را به مجلس عالی تاجکستان فرستاد. در روند بررسی‌ها احساس گردید که بسیاری از وکیلان مردم ملاحظات ذکر شده را در قانون اساسی قبول نکردند.

به تاریخ ۲۲ می سال ۱۹۹۸م اجلاس عالی تاجکستان تدویر گردید. وکیلان مردم قانون اساسی را به آن شکل که کمیسیون آشتی ملی پیشنهاد کرده بودند مورد قبول قرار

ندادند. به تاریخ ۱۳ نومبر سال ۱۹۹۸م جلسه عالی تاجکستان تدویر گردید و قانون احزاب سیاسی را با تغییرات آن قبول کرد.

در دوره فعالیت کمیسیون آشتی ملی سه بحران ذیل مشاهده شد: بحران اول در ماه جنوری سال ۱۹۹۸م در موضوع حل مشکلات نظامی، بحران دوم در ماه می سال ۱۹۹۸م در موضع قانون احزاب، بحران سوم در ماه جون سال ۱۹۹۹م در موضوع تطبیق موافقتنامه عمومی صلح.

کمیسیون آشتی ملی در مناطق گوناگون تاجکستان فعالیت کرد، برای باهم نزدیک شدن مردم کشور، برای بوجود آوردن رضایت ملی در مملکت زمینه را مساعد کرد کمیسیون آشتی ملی طبق نظامنامه اش تا تاریخ ۳۱ مارچ سال ۲۰۰۰م فعالیت کرد.

در دوره فعالیت کمیسیون آشتی ملی نماینده گان صلح و امنیت، ناظران روند مذاکرات تاجکستان، سازمان ملل متحد، سازمان امنیت و همکاری اروپا، روسیه، ایران، افغانستان، ازبکستان، پاکستان، قرغزستان و ترکمنستان گروه های ارتباطی را تأسیس نمودند که این گروه ها را نماینده سازمان ملل متحد رهبری میکرد. این گروه های ارتباطی در حل مشکلات پیش آمده با جوانب درگیر کمک های زیادی نمودند. گروه های ارتباطی بطور مستقلانه و یا یکجایی با کمیسیون آشتی ملی تاجکستان جلسات را برگزار میکردند.

با انجام یافتن فعالیت های گروه های ارتباطی، سازمان ملل متحد و کشورهای ناظر به صلح تاجکستان و ایجاد فضای همکاری نیروهای سیاسی باورمند شدند. «بعد از امضای موافقتنامه عمومی استقرار صلح و آشتی ملی در تاجکستان و در نتیجه کوششهای منظم حکومت در کشور فضای صلح و آشتی ملی برقرار گردید. از برکت صلح و آشتی ملی ما توانستیم وحدت ملی را تأمین نماییم».

آشتی ملی بر آن دلالت می کند که در طول سالهای ۱۹۹۴م الی ۲۰۰۰م تاجکستان که یک مملکت در حالت جنگ بوده، با کشور صلح تبدیل شد و زمینه های همکاری سیاسی آن به کشورهای دیگر فراهم گردید. تأمین صلح در تاجکستان نشان میدهد که:

۱. مذاکرات تنها در صورتی به موفقیت انجام می شود که طرف های درگیر در صلح منفعت خود را حس کنند.

۲. برای موفق شدن مذاکرات میانجی در کار است که او بتواند منفعت عمومی را درک و در وقت بحران ها طرف ها را با هم آشتی کند.

۳. مذاکرات را شخصیت های تأثیر گذار رهبری کنند.

ج- تأثیرات گفتگو در کنترل نزاع و تأمین صلح

گفتگو در شرایط کنونی یک روش مهم برای کنترل و حل نزاع می باشد و در جریان تأمین صلح نقش مهم را بازی می کند. در بخش مناسبات بین المللی روند های گفتگو آغاز خوب برای اداره و کنترل نزاع های اجتماعی طولانی و غیر طولانی پیش بینی گردیده است.

کنفرانس دارتمود: کنفرانس دارتمود را سیاستمدار نامدار امریکایی هرمان کازینس به خواهش رئیس جمهور امریکا هایزن هاور در سال ۱۹۴۰م تدویر نموده بود. هدف تدویر این کنفرانس در مورد حل مسایل بین ایالات متحده امریکا و اتحاد شوروی بود. این کنفرانس که در کالج دارتمود ایالات متحده امریکا تدویر گردیده بود، شخصیت های مهم و با نفوذ امریکا و جهان در آن اشتراک و در مورد مسایل طرح شده نظریات و پیشنهادات خویش را ابراز نموده بودند.

کنفرانس دارتمود چند بحران سیاسی را مورد بررسی قرار داده بود. مثلاً شرکت کننده گان آن در سال ۱۹۶۲م مسایل کیوبا را که از جانب ایالات متحده امریکا محاصره شده بود مورد بررسی قرار دادند. در نتیجه کنفرانس دارتمود روابط غیر رسمی میان ایالات متحده امریکا و اتحاد شوروی برقرار شد، این کار برای دریافت راه های جدید برای حل بحران های سیاسی به صورت غیر رسمی پیش برده میشد. از سوی دیگر کنفرانس دارتمود وسیله مهم و غیر رسمی تبادل افکار میان طرف ها بود.

گروه کاری کنفرانس دارتمود در مورد نظام های منطقه یی در سال ۱۹۸۱م تأسیس شد. هرالند ساندریس از جانب ایالات متحده امریکا و ایفگینی پریماکوف از جانب اتحاد شوروی در راس این گروه کاری قرار داشتند. در سال ۱۹۹۲م از تجارب کاری خویش استفاده و برای حل مسایل و مشکلات تاجکستان پیشنهادات و نظریات خویش را مطرح نمودند. علت انتخاب تاجکستان در آن بود که دیگر سازمانهای بین المللی آنزمان به نزاع داخلی این کشور توجه نداشتند.

گروه کاری کنفرانس دارتمود در مورد نزاع های منطقه یی برای نظارت جریان گفتگوها در تاجکستان از بین اعضای خود سه نفر از ایالات متحده امریکا و سه نفر از روسیه را تعیین نمودند. همین طور به کمک این گروه گفتگو بین گروه های درگیر نزاع تاجکستان آغاز گردید.

گفتگوها بین مردم تاجکستان: هدف اساسی از گفتگوها در سال ۱۹۹۳م مشخص کردن آن مسایلی بود که آیا گروه های از شرکت کننده گان نزاع داخلی می

توانند راه بنیاد صلح را در مملکت دریابند؟ از روز اول برنامه کاری گفتگوها از دو بخش عبارت بود: اول-بررسی مسایل مشخص نزاع انگیز. دوم-درک بهتر مناسبات بین طرف های درگیر که باعث مخالفت شده است.

عوامل جنگ داخلی تاجکستان زیاد است، یک قسمت آن از تاریخ استقلال جمهوری تاجکستان سرچشمه گرفته است، قسمت دیگر آن از فروپاشی اتحاد شوروی سیاست های منطقه یی و بعضی دیگر شان از حوادث تاریخی که سبب پیدایش تاجکستان حاضر گردیده « چنانچه محقق فرانسوی الیور رویا می گوید، قسمت زیادی از مشکلات تاجکستان معاصر با مفاهیم (تاجکستان چیست؟) و (تاجکان کی هستند؟) ارتباط مستقیم دارند.

در ماه مارچ سال ۱۹۹۳م گفتگوها بین تاجکان به حیث یک ابتکار غیر رسمی برای دریافت راه های ختم نزاع داخلی آغاز گردید. اولین جلسه گفتگو میان تاجکان در ماه مارچ سال ۱۹۹۳م و جلسه بعدی آن در ماه سپتمبر سال ۲۰۰۳م برگزار گردید. در گفتگوها بین تاجکان از ده تا دوازده شهروند تاجکستان را از جریان های گوناگون سیاسی جلب نمودند. جانب سوم جلسات گفتگو میانجی ها بودند که عبارت از سه نماینده امریکا و سه نماینده روسیه بودند. آنها جلسات طرف های درگیر را به خاطر اظهار نظریات و پیشنهادات شان کمک میکردند. جلسات گفتگو را به نوبت میانجی های روسیه و امریکا ریاست میکردند. در آغاز گفتگوها یک فاصله طولانی روابط بین حکومت و مخالفان موجود بود. به همین طریق گفتگوها بین تاجکان نقش بزرگ غیر رسمی را در مراحل گوناگون روند تأمین صلح در تاجکستان بازی کرد.

در سال ۱۹۹۳م هیچ گونه رابطه میان طرف های درگیر نزاع تاجکستان وجود نداشت. گفتگو در بین جوانب درگیر تاجکستان یک وسیله ثمر بخش به شمار میروید، در جلسه سوم خود اشتراک کننده گان گفتگو فیصله نمودند که در آغاز گفتگوها میان حکومت و مخالفان باید برای بازگشت مهاجرین زمینه مساعد گردد.

زمانیکه اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان در ماه دسمبر سال ۱۹۹۳م در تهران جلسه نمودند اشتراک کننده گان مذاکرات صلح سند های عمومی آنرا امضاء نمودند. در ماه اپریل سال ۱۹۹۴م در دوره اول گفتگوهای رسمی با میانجی سازمان ملل متحد در مسکو یک نماینده گروه حکومت و دو عضو اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجکستان از جمله اشتراک کننده گان گفتگوها بین تاجکان بودند.

مرحله گفتگوهای دوامدار: روند گفتگو در بین تاجکان پنج مرحله را در بر می‌گرفت که از جانب میانجی‌ها اداره و نظارت می‌شد. گفتگو را برای آن دوامدار مینمایند که اکثر اشتراک‌کننده گان به طور دایمی در مذاکرات اشتراک‌کننده، ذکر یک نکته مهم است که در هر مرحله گفتگو می‌توان به مسایل حل‌ناشده قبلی برگشت، درک مراحل برای اشتراک‌کننده گان و میانجی‌ها امکان‌میدهد که وظایف مهم و سمت‌فعالیت گفتگو را مشخص می‌سازد. ذیلاً شرح روند گفتگو دوامدار ذکر شده که در آن از تجربه تأمین صلح تاجکان مورد استفاده قرار گرفته است.

مرحله اول: هر دو طرف درگیر تقاضا می‌کنند که میانجی‌ها باید فضای گفتگو را آماده نمایند و جوانب را به میز گفتگو دعوت کنند. در مثال تاجکستان چنین فضا را گروه کاری کنفرانس دارتمود درباره نزع‌های منطقه‌یی فراهم نموده بود. میانجی‌کوشش می‌کند که ارتباط میان جوانب درگیر مستحکم‌گردد، تا آنها بتوانند در محیط غیررسمی عوامل نزع و راه‌های حل‌جنگ شهروندی را بررسی نمایند.

در این مرحله میانجی‌ها شرکت‌کننده گان را از لحاظ معیارها مشخص‌انتخاب می‌کنند. در گفتگو بین مردم تاجکستان از معیارهای ذیل استفاده شده است.

۱. اشتراک‌کننده گان باید اشخاصی باشند که در جامعه نفوذ داشته و مورد احترام مردم باشند.

۲. آنها از لحاظ وظیفه و مقام باید اشخاص دوم در سازمانها و ادارات خویش باشند.

۳. آنها باید حوصله شنیدن عقیده و نظریات دیگران را داشته باشند.

۴. آنها باید بتوانند که وکالت سیاسی را برای اشتراک در گفتگو از مردم جامعه، سازمان و حزب خود دریافت کنند.

مرحله دوم: در آغاز گفتگوها اشتراک‌کننده گان به مسایل و مناسبات نزع‌انگیز توجه می‌کنند. آنها به خاطر تجربه خود مسایل عمده را مشخص می‌کنند که در مرحله بعدی مورد تحلیل مفصل قرار بگیرد، هم‌زمان این اولین قدم‌های اساسی در بنیاد فضای همدیگر‌پذیری و بهتر شدن مناسبات در داخل گروه‌ها می‌باشد، چون در این پروسه شرکت‌کننده گان می‌توانند که سرگذشت و نگرانی‌های شخصی‌شان را نسبت به مسایل اختلاف‌انگیز به همدیگر بیان کنند. این مرحله برای میانجی‌ها نیز مهم است، به خاطر اینکه در آن چگونگی روند آینده گفتگو روشن می‌گردد. در اخیر آن اشتراک‌کننده گان باید مسایل اساسی را مشخص نمایند که در مرحله آینده به طور مفصل بررسی می‌شوند. در سه جلسه اولی گفتگو صلح تاجکستان (ماه‌های

مارچ، می و اگست سال ۱۹۹۳م) گروه تاجکستان آن مسایل و مناسبات که باعث جنگ داخلی گردیده بود مشخص نمودند. مرحله دوم در لحظه به پایان رسید که یکی از اشتراک کننده گان مسأله نهایت مهم را برای گفتگو پیشنهاد کرد: فراهم آوردن شرایط برای بازگشت مهاجرین به منازل شان، زیرا تا این مسأله حل نشود، حل مسایل دیگر نا ممکن به نظر می رسد.

مرحله سوم: این دوره زمانی آغاز می شود که شرکت کننده گان در مورد حل و فصل مسایل اساسی موافقه را بدست می آورند، بعد از این خصوصیات گفتگو تغییر و اشتراک کننده گان بیشتر مسایل را تحلیل می کنند، و روند گسترش مناسبات نزاع انگیز را مشخص می سازند. توسط این گونه گفتگوها از دیدگاه جانب مقابل نظر گرفته و در مورد وضع جامعه و راه های حل نزاع تصورات و نظریات وسیع پیدا می کنند. جلسه چهارم گفتگوها بین مردم تاجکستان که در ماه اکتوبر سال ۱۹۹۳م تدویر شد، در شکل و طریقه گفتگوها تغییرات کلی وارد گردید، در پایان مرحله سوم در رابطه به گفتگوهای آینده سولات ذیل را مطرح نمودند:

در گفتگوهای آینده کدام حزب مخالفان نماینده گی می کند؟ کی می تواند به مذاکرات نهایی حاضر شود؟ به اشخاصی که دست شان با خون آلوده است اجازه اشتراک در مذاکرات داده می شود یا خیر؟ در دوام این مرحله در ماه دسمبر سال ۱۹۹۳م بخش های گوناگون مخالفان در تهران جلسه نمودند.

مرحله چهارم: در سه مرحله اولی در گفتگوهای اشتراک کننده گان مسایل مبرم جامعه را مورد بررسی قرار دادند. تا این مدت شرکت کننده گان در مورد مسایل و مناسبات نزاع انگیز و راه حل آنها تصورات بهتر پیدا نمودند. در مرحله چهارم در مناسبات شرکت کننده گان با یکدیگر تغییرات بوجود آمده و آنها درباره همکار یهای شان نظر مثبت حاصل نمودند.

برای رسیدن به این مرحله اشتراک کننده گان اولتر از همه باید مسایل اساسی قابل حل را مشخص سازند. اکنون آنها باید به طور مشخص درباره قدم های آینده که برای حل این مسایل لازم است فکر نمایند.

در این مرحله شرکت کننده گان گفتگو به چهار سوال ذیل جواب می جویند:
مخالفت هایی که برای نایل شدن به مقاصد شان خلل میرساند، کدام ها اند؟ کدام چاره های می تواند این موانع را بر طرف سازد؟ کی می تواند چنین اقدام را پیش برد؟ تدابیر مذکور باید چگونه باشد، تا تغییرات امکان پذیر شود؟

مرحله پنجم: این مرحله فعالیت مشترک است، در این مرحله اشتراک کننده گان گفتگوها معمولاً راه های تطبیق فعالیت های مشترک را تهیه نموده، برای عملی سازی آن اشخاص مسؤول را مشخص نمودند. در مورد تاجکستان چنین فعالیت ها دارای دو طریقه گوناگون بود:

اول: تا نیمه سال ۲۰۰۲م در ۲۲ جلسه گفت و شنود بین گروه های درگیر تاجکستان ۲۱ تفاهم نامه مشترک منتشر شد.

دوم: بعد از انجام شدن فعالیت کمیسیون آشتی ملی شرکت کننده گان گفتگوها به این نتیجه رسیدند که یک سازمان غیر دولتی را تحت عنوان (کمیته جمعیت مساعدت به روند دموکراسی) به مقصد مستحکم کردن مردم تاجکستان تأسیس نمایند. این کمیته را در سال ۲۰۰۰م تأسیس نمودند.

تجربه گفتگوها بین مردم تاجکستان ثابت می سازد که این گونه روند ها در تأمین صلح نقش بنیادی دارد. چنین ابتکارات اگر در همکاری با مردم با نفوذ جامعه عملی شود، بسیار موثر تمام می شود.

د- تحلیل شرایط جامعه بعد از تأمین صلح: هرگونه جنگ و مخالفت ها با تأمین صلح خاتمه می یابد. باید در نظر داشت که با امضاء شدن موافقتنامه صلح، تمام مسایل کاملاً حل نمی شود. زمانیکه در یک کشور جنگ زده صلح تأمین می گردد تمام مشکلات آن حل نمی گردد، تا یک مدتی مشکلاتی دیگری نیز وجود داشته می باشد. به هر اندازه که نزاع طولانی باشد، به همان اندازه نظم اقتصادی خراب می گردد، عدالت اجتماعی، دولت داری و پیشبرد دیگر امور دشوار می شود. از اثر مشکلات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی که بعد از تأمین صلح در جامعه وجود داشته می باشد امکان دارد که دوباره اختلافات و نزاع آغاز گردد. دوره بعد از نزاع مرحله است که در آن صلح بسیار نا استوار می باشد. در این دوره جوانب درگیر باید تمامی شرایط موافقتنامه صلح را رعایت کنند و برای تطبیق آنها تلاش نمایند. همزمان حکومت باید منافع تمامی اقشار جامعه را در نظر گیرند. دگرگونی های که در این مرحله در جامعه جریان داشته می باشد نه باید سبب اعتراض جوانب درگیر شود.

از اینکه هر نزاع خصوصیات خاص خود را دارد، دریافت راه های حل آن نیز بسیار مشکل تر است. در هر یک از حالات مشخص پیدا کردن راه مناسب بنیاد صلح و رشد آینده آن ضرور می باشد.

یک دانشمند امریکایی پروفیسور تحقیقات بین المللی بنیاد صلح به نام جان پال لیدیراک نظریه خود را در مورد تأمین صلح پیشنهاد نموده که نظر به تحلیل او در جریان بنیاد صلح آنرا می تواند مانند یک مدل به کار برد. طبق این نظریه روند تأمین صلح شامل سه سطح است: در سطح اول به رهبران بلند رتبه طرف های درگیر نقش اساسی داده می شود. آنها در سطح عالی مذاکره نموده و می توانند که به عملیات نظامی و فعالیت های زور آوری خاتمه بدهند. در سطح دوم تأمین صلح رهبران سطح میانه به فعالیت آغاز می کنند. آنها عادتاً شخصیت های شناخته شده (عالمان، کارشناسان، مردم نظامی و غیره) می باشند. این اشخاص در سطح جوامع محلی وظایف گفتگوها را بدوش دارند، اهالی را از راه حل نزاع با خبر می سازند. چنین فعالیت را در علم نزاع شناسی «دیپلوماسی مردمی» مینامند.

مهمترین سطح تأمین صلح سطح پایین جامعه است که در آن شهروندان فعال برای برطرف کردن کینه و بدگمانی تلاش میورزند. در این سطح مهاجرین، بیوه زنان، مردان، جوانان، سربازان، معیوبین و گروه های دیگر جامعه که در نزاع ضرر دیده اند می توانند نماینده باشند.

خصوصیات رشد بعدی نزاع تاجکستان به آن مربوط است که مصالحه بین تاجکان با دخالت مستقیم جانب سوم بدست می آید. از این معلوم می شود که رهبران طرف های مخالف در سطح اول تأمین صلح تنها بودند. آنها با طرف های سوم یعنی سازمان ملل متحد و دولت های همسایه و کشورهای منطقه که خواستار بقای صلح در تاجکستان بودند، همکاری نزدیک داشتند.

در مرحله دوم به روند تأمین صلح باید رهبران سطح میانه وارد گفتگو میشدند. ولی به اندازه که جامعه تاجکستان چندان متشکل نبود حفظ صلح را سازمان های بین المللی به دست گرفت. این کار ابتکاری برای انکشاف بعدی نزاع تاجکستان مساعدت کرد.

در تاجکستان روند تأمین صلح نسبتاً بهتر در سطح سوم جریان داشت. در آن مرحله نه تنها نقش تشکیلات غیردولتی بین المللی، بلکه نقش سازمان غیر حکومتی محلی نیز بسیار مهم بود. آنها در بین اهالی محلی کار های زیادی آموزشی را درباره تأمین صلح انجام میدادند. همین طور اقشار وسیع جامعه با روند بنیاد صلح یکجا شده و به تأمین صلح کمک نمودند.

نقش دولت های کمک کننده در تاجکستان بعد از تأمین صلح: بعد از سال ۲۰۰۰ م وضعیت سیاسی و نظامی تاجکستان تغییر یافت. حل مسایل نظامی و سیاسی

مشکلات اجتماعی و اقتصادی را تا اندازه حل نمود. در تاجکستان مرحله جدید انکشاف آغاز گردید. باید متذکر شد که مرحله تأمین صلح نظر به مرحله نزاع دشواریهای دیگری را دارد و مسؤولیت بیشتر را طلب می کند. در این مرحله در جریان فعالیت های روزمره مردم و حکومت باید متوجه باشند و دقت نمایند که در جریان انجام دادن کارها کدام نزاع دیگری رخ ندهد.

در این مرحله برای فعالیت های اقتصادی و فرهنگی توجه جدی صورت گیرد. برای تاجکستان در این مرحله انجام دادن چنین کارها بسیار دشوار به نظر می رسد. به همین دلیل در مرحله بعد از جنگ کشورهای همسایه و منطقه به تاجکستان در ساحات مختلف کمک زیادی بشری نمودند.

تاجکستان تا فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی تحت تأثیر و نفوذ روسیه قرار داشت. این کشور در سالهای دشوار جنگ داخلی نفوذ سیاسی و نظامی خویش را در تاجکستان حفظ نمود. در تأمین امنیت و ثبات تاجکستان سهم فعال گرفت.

باید متذکر شد که موقف جامعه جهانی نسبت به تاجکستان بعد از حوادث ۱۱ سپتمبر سال ۲۰۰۱م تغییر یافت آنها بر ضد جامعه جهانی به این نتیجه رسیدند که می تواند از قلمرو تاجکستان بر ضد تروریسم بین المللی استفاده نماید. به همین دلیل ایالات متحده امریکا، کشورهای اتحادیه اروپا، چین، ایران، هندوستان و دیگر کشورهای کمک کننده مقاصد و وظایف اساسی خویش را در تاجکستان مشخص نمودند. وظایف کشورهای متذکره در تاجکستان عبارت است از: تأمین ثبات منطقه ای، دستیابی به تأمین صلح در تاجکستان، برطرف سازی مشکلات مربوط به تهدید های معاصر از قبیل بیکاری، مبارزه بر ضد مواد مخدر و جلوگیری از گسترش فعالیت های گروه های افراطی.

بعد از ۱۱ سپتمبر جمهوری تاجکستان با حدود ۹۰ کشور جهان روابط دیپلماتیک برقرار نمود. این کشورها شریکان سیاسی و اقتصادی کشور تاجکستان در مناسبات دو جانبه بودند، همچنین کشورهای متذکره در چوکات سازمانهای بین المللی مانند سازمان ملل متحد، سازمان امنیت و همکاری اروپا، سازمان کنفرانس اسلامی، سازمان همکاری اقتصادی و غیره با تاجکستان کمک های همه جانبه مینمودند. در بین کشورهای متذکره کشورهای آلمان و جاپان کمک کننده گان اساسی بودند. همچنین در بخش تأمین صلح و ختم جنگ کشورهای فرانسه، هالند، کانادا، ایران، ترکیه و غیره کمک های خویش را وسعت بخشیدند.

در آغاز برنامه های این کشورها در ساحات رساندن کمک های بشردوستانه سرمایه گذاری در بخش تأمین صلح و ختم جنگ متمرکز بود. اما با بهتر شدن وضع اقتصادی تعداد زیاد این کشورها سمت های اساسی و خصوصیات پروگرام کاری خویش را تغییر دادند.

نقش سازمان ملل متحد در روند تأمین صلح: نقش سازمان ملل متحد در جریان هفت سال فعالیت های همه جانبه اش بسیار بزرگ بود. سازمان ملل متحد نه تنها با حکومت جمهوری تاجکستان در مورد تأمین صلح کمک های همه جانبه نمود، بلکه این سازمان در مورد بازگشت مهاجرین و کمک های بشری و فرهنگی به مردم سهم فعال داشت.

در مرحله دوم انکشاف تاجکستان سازمان ملل متحد در سه ماه اول وظایف ذیل را انجام دادند: تأمین صلح، کمک همه جانبه به کمیسیون آشتی ملی، هماهنگ سازی بین دولت و گروه های مخالف، رهبری های موقت کاری که به خاطر پایان دادن حالات بحرانی در جریان تطبیق موافقتنامه عمومی صلح تشکیل گردیده بود. برگزاری انتخابات ریاست جمهوری و تشکیل پارلمان دارای دو مجلس و غیره.

طبق فیصله شورای امنیت سازمان ملل متحد، دفتر سازمان ملل متحد در تاجکستان باید کار های ذیل را انجام دهد:

- زمینه را برای فعالیت های سازمان ملل متحد در تاجکستان بعد از تأمین صلح فراهم نماید.

- در همکاری با دگر نماینده گی های نظامی سازمان ملل متحد کمک های بین المللی را برای انجام برنامه های هدفمند فراهم سازد.

- در مهیا کردن شرایط مساعد برای تحکیم صلح و دموکراسی همکاری نماید.
- روابط را با حکومت، احزاب سیاسی و دیگر نماینده های جامعه برای مساعدت به آشتی ملی و تأمین صلح گسترش دهد.

دفتر مذکور جهت عملی نمودن اهداف خویش از سال ۲۰۰۰ م در بین کارمندان حکومتی، نماینده گان مخالفان سابق، احزاب سیاسی و دیگر گروه های جامع مباحثات سیاسی را در مورد مسأله تأمین صلح برگزار نمودند. همزمان برنامه های آموزشی را در مورد حقوق بشر تطبیق کردند. بخش های گوناگون سازمان ملل متحد مانند ریاست کمیسیون عالی در مورد مهاجرین، برنامه جهانی غذا، بنیاد کودکان سازمان ملل متحد، سازمان جهان صحت، برنامه رشد سازمان ملل متحد و غیره کار های زیادی بشردوستانه را انجام دادند.

دفتر سازمان ملل متحد در مورد مساعدت بنیاد صلح تاجکستان برنامه فرهنگی و آموزشی را تطبیق نمود. این دفتر با کمک شعبه مسایل سیاسی دفتر مرکزی سازمان ملل متحد، پوهنتون صلح کوستا - ریکا و تحت سرپرستی دفتر اجرائیه رئیس جمهور تاجکستان از ۶ الی ۲۴ سپتمبر سال ۲۰۰۳ م برای کارمندان مقامات ولایات، نماینده گان احزاب سیاسی و نماینده گان مردم سه سیمینار یک هفته یی را در مورد کنترل و حل نزاع، انکشاف همدیگر پذیری سیاسی و آموزشی مسایل صلح برگزار نمودند.

برنامه رشد سازمان ملل متحد: این دفتر در سال ۱۹۹۴م در تاجکستان به کار خویش آغاز نمود. در آغاز فعالیت به بازسازی بعد از ختم نزاع توجه جدی نمود. به مقصد احیای اجتماعی و اقتصادی محلات که در زمان جنگ های داخلی ضرر دیده بودند، در نواحی گوناگون تاجکستان کمک های همه جانبه نمودند.

در فعالیت های بنیاد رشد سازمان ملل متحد به مشکلات موضوعات سرحدی که آنجا نه تنها حفظ تمامیت مرزی بلکه استفاده مشترک ذخایر آبی و وسایل نقلیه نیز عوامل نزاع انگیز بوده می تواند، توجه خاص نمودند.

بنیاد رشد سازمان ملل متحد برای کنترل نزاع ها در سرحدات تاجکستان با قرغزستان و ازبکستان تدابیر خوبی گرفتند. به این مقصد بنیاد مذکور کمک های فنی را پیشنهاد نمود و برای حل مشکلات محلی و برقرار سازی مناسبات نیک همسایگی میان ساکنان منطقه کار نمود.

نقش سازمان امنیت و همکاری اروپا در زمان بعد از ختم نزاع تاجکستان:

سازمان امنیت و همکاری اروپا نیز همزمان با سازمان ملل متحد در روند صلح تاجکستان نقش مهم دارد. تأمین رشد انستیتوت های دموکرات به عهده آن واگذار گردیده بود. بنابر این رهبران هیأت سازمان امنیت و همکاری اروپا در تاجکستان بر روند مذاکرات، جریان فعالیت کمیسیون آشتی ملی، برگزاری انتخابات پارلمانی و ریاست جمهوری، و مسأله مهاجرین نظارت میکرد.

سازمان امنیت و همکاری اروپا به مسایل امنیت، کنترل نزاع ها، تأمین حاکمیت قانون و ایجاد انستیتوت دموکراتیک توجه جدی ظاهر نمود. به واسطه این سازمان همچنین پیشنهاد کمک های اولیه جهانی صورت گرفت. سازمان امنیت و همکاری اروپا کوشش های صلح خواهانه سازمان ملل متحد را رسماً پشتیبانی نموده و خود نیز در حفظ صلح تاجکستان سهم ارزنده گرفت.

اتحادیه اروپا: از زمانیکه جمهوری تاجکستان استقلال خویش را کسب نمود، با اتحادیه اروپا مناسبات دو جانبه را برقرار نمود. این مناسبات ادامه آن مناسبات است که از دوران اتحاد جماهیر شوروی به میراث مانده بود. اما با آغاز جنگ داخلی در تاجکستان در انکشاف مناسبات تاجکستان با اتحادیه اروپا سکتگی وارد گردید. با موجودیت مشکلات سیاسی و امنیتی در تاجکستان اتحادیه اروپا به خاطر حفظ صلح و ثبات در مورد انکشاف مناسبات با جمهوری تاجکستان اقدام جدی نمود.

در سال ۱۹۹۵م از جانب اتحادیه اروپا در جمهوری تاجکستان برنامه های مختلف آغاز گردید. هدف اتحادیه اروپا برقرار ساختن صلح در تاجکستان بود. در این مورد اتحادیه اروپا برنامه های خود را به خاطر استقرار مصالحه و احیای اقتصادی کشور آغاز کرد. تا سال ۱۹۹۷م سه پلان بزرگ در بخش های زراعت و انرژی و دو پلان در ساحه معارف عملی گردید. پلان های زراعتی به خاطر رشد امورات دهقانان و فارم های زراعتی طرح گردیده بود. مقصد اساسی از پلان های بخش انرژی جلب سرمایه های خارجی به خاطر ساختمان برق آبی سنگتوده بود.

بعد از دو سال وقفه اتحادیه اروپا فعالیت های خود را در سال ۱۹۹۹م در تاجکستان دوباره آغاز کرد. از ۲۷ می سال ۲۰۰۰م کمیسیون اتحادیه اروپا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا به جمهوری تاجکستان مبلغ ۱۲ میلیون یورو کمک بشردوستانه پیشنهاد نمودند.

اتحادیه اروپا مناسبات خود را با جمهوری تاجکستان در چوکات یک تعداد موافقتنامه ها و برنامه ها به طور هدفمندانه تحکیم می بخشید.

اتحادیه اروپا برای تأمین ثبات و امنیت آسیای مرکزی برنامه های خاص خویش را در بخش های مبارزه علیه مواد مخدر، حفظ محیط زیست و سرحدات و مبارزه علیه تروریسم طرح و به خاطر عملی نمودن آن اقدام نمود. همه این کوشش ها در برقراری صلح تاجکستان نقش اساسی داشت.

به هدف رشد همکاری های اقتصادی، تاجکستان به مهم ترین سازمان های اقتصادی جهان به مانند سازمان همکاری اقتصادی، سازمان کنفرانس اسلامی، اتحادیه دولت های مستقل، سازمان همکاری شانگهای و جامعه اقتصادی اروپا شامل گردید.

همکاری در چوکات سازمانهای مذکور نه تنها مناسبات چند جانبه تاجکستان را گسترش میدهد بلکه همگرایی جمهوری تاجکستان را با نظام روابط اقتصادی بین

المللی تأمین می‌سازد و روند پروسه صلح را در تاجکستان سرعت بخشیده، شرایط مساعد را برای انکشاف مناسبات تجارتي فراهم می‌سازد.

قابل ذکر است که فعلاً تاجکستان عضویت بیش از ۳۰ سازمان‌های بین‌المللی را دارد و آنها برای صلح و ثبات در تاجکستان همکاری همه‌جانبه مینماید.

موسسات مالی بین‌المللی: در حل مشکلات تاجکستان و برقراری صلح، بدون پشتیبانی موسسات مالی بین‌المللی غیر ممکن بود. برنامه‌های حکومتی از جانب بنیاد بین‌المللی اسعار، بانک جهانی، بانک اروپا، بانک انکشاف آسیایی و بانک انکشاف اسلامی پشتیبانی می‌شد. در زمان جنگ داخلی تاجکستان و مخصوصاً در دوره بعد از نزاع بانک‌های مذکور جهت تطبیق برنامه‌های اقتصادی و فرهنگی پیشنهادها قرضه را نمودند.

ده میلیون دالر قرضه بانک جهانی برای برنامه‌های اقتصادی و بازسازی به مصرف رسید. در انکشاف اقتصادی تاجکستان بانک انکشاف آسیایی و بانک انکشافی اسلامی سهم فعال گرفتند. بانک انکشافی اسلامی با جمهوری تاجکستان برای بنیاد راهها، اعمار مکاتب و کارهای ساختمانی کمک نمود.

فعالیت‌های سازمانهای غیر حکومتی بین‌المللی و محلی: به کمک موسسات بین‌المللی و دولت‌های کمک‌کننده تاجکستان توانست بیشتر مشکلات اجتماعی و اقتصادی خویش را حل سازد.

حکومت جمهوری تاجکستان برای جلب اقشار وسیع جامعه به روند تأمین و حفظ صلح شرایط را فراهم می‌ساخت.

بنیاد خیریه آغا خان در جریان پروسه تأمین صلح سهم فعال گرفت، فعالیت‌های خویش را در بخش تلاش‌های حقوقی در مورد تأمین صلح و مذاکرات آغاز نمود. از جانب این بنیاد در چوکات برنامه‌های زراعتی به مردم مناطق کوهستانی تاجکستان کمک‌های فراوان صورت گرفت. بنیاد آغا خان با بهتر کردن سیستم معارف نیز کمک نمود. به اساس برنامه‌های تعلیمی آغا خان متعلمین مکاتب عالی توانستند مواد مختلف درسی را در مورد حقوق بشر، نزاع‌شناسی و غیره به دست بیاورند. در کتابهای جدید در مورد فراگیری تعلیمات یکدیگر پذیری و صلح موضوعات جدید شامل بود. در چوکات این برنامه در شهر خجند یک پوهنتون به نام پوهنتون آسیای مرکزی تأسیس شد. بنیاد آغا خان برای کاهش بحران اجتماعی، خصوصاً در قسمت شرقی تاجکستان مساعدت زیاد نمود.

در شرایط برقراری صلح تعلیمات نزاع شناسی در مکاتب عالی جمهوری تاجکستان آغاز گردید، همچنین در این مورد سیمینار های خاص نیز تدویر گردید. فعالیت های سازمان های غیر دولتی در زنده گی روزمره مردم تاجکستان تأثیرات مثبت نمود. فعالیت های چنین سازمانهای غیر دولتی از ابتدای سال ۱۹۹۰م آغاز گردیده بود. بعد از امضای «موافقتنامه عمومی استقرار صلح و آشتی ملی در تاجکستان» شبکه سازمانهای غیر دولتی که هدف شان حل و فصل نزاع ها بود، وسیع گردید.

سازمان های غیر حکومتی به موضوعات مهم اجتماعی، اقتصادی و حقوقی توجه جدی نموده بودند. این سازمانها به خاطر حل مشکلات معارف و صحت عامه کوشش های همه جانبه نمودند و جنایتکاران و قاچاقچیان مواد مخدر را به پنجه قانون سپردند.

مساعدت به روند صلح در تاجکستان، برقرار نمودن اعتبار بین گروههای قومی و برطرف ساختن دشمنی های محلی از اهداف اساسی سازمانهای غیر دولتی بود. برای حل مثبت مسایل فوق همکاری حکومت با سازمانهای مذکور ضروری بود.

اکثر اهداف سازمانهای غیر حکومتی برای گروههای محلی و مردم توضیح گردیده بود. بنابر این نماینده گان به تنهایی فعالیت های خود را در بخش تحکیم صلح و ثبات عمومی در میان اهالی شهر ها و دهات انجام دادند.

مقصد اساسی سازمان های متذکره آگاهی دادن به مردم در مورد مخالفت های موجود و نزاع های گوناگون در جامعه و جلوگیری از مخالفت ها و نزاع ها می باشد. در این راستا فعالیت شورا های محلی به خاطر تطبیق برنامه های حل نزاع نتیجه خوب میدهد. به همین طور، سازمانهای غیر حکومتی برای اشتراک وسیع اهالی در حیات سیاسی کشور مساعدت می کند.

مسأله مهم دیگر این است که در دهات مخصوصاً در مناطق که درگیری ها وجود دارد و در انجا شرایط برای آغاز نزاع های جدید وجود دارد، تعداد موسسات غیر دولتی باید افزایش داده شود.

این سازمانها می توانند که در مسای ایجاد شغل برای اهالی، صحت عامه، تحصیل وغیره به ساکنان محلی کمک واقعی برسانند.

کمیته مساعدت به روند دموکراسی: این سازمان در تحکیم صلح تاجکستان سهم بزرگ گرفت. سازمان متذکره به تاریخ ۳۱ مارچ سال ۲۰۰۰م تأسیس گردید. کمیته مساعدت پلان دارد که شیوه های برگزاری گفتگوهای اجتماعی را در تمام مناطق

جمهوری تاجکستان گسترش دهد. از جانب این کمیته بالای موضوعات ذیل صحبت های همه جانبه نمودند:

- جامعه، دولت و دین.
- راههای انکشاف جامعه تاجکستان و تأثیر آن بر روند دموکراسی.
- همچنین کمیته برای حل مسایل ذیل نیز کمک نموده است:
- کمک اقتصادی به آینده مردم که در جنگ متضرر شده اند.
- تهیه برنامه های تعلیمی در مورد نزاع شناسی.
- تشکیل انجمن برای مذاکرات که اهمیت ملی دارد.
- قابل تذکر است که با کوشش های همه جانبه حکومت تاجکستان، مخالفان سابق، سازمانهای بین المللی، کشورهای که در تاجکستان منافع دارند و موسسات غیر حکومتی بین المللی مشکلات دوره بعد از نزاع را در جمهوری تاجکستان تدریجاً از بین برد.
- فعالیت موسسات بین المللی که در روند صلح تاجکستان اشتراک داشتند:**
- هیأت ناظران سازمان ملل متحد در تاجکستان:**
- با حکومت قانونی تاجکستان در تنظیم سیاسی نزاع بین مردم تاجکستان کمک رسانید (جنوری سال ۱۹۹۳م - می سال ۲۰۰۰م).
- در روند مذاکرات میان حکومت تاجکستان و اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجک میانه رو بود.
- در جلسه اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجک به حیث ناظر شرکت ورزید.
- به نیروهای اپوزیسیون تاجک در حل مسایل که ضمن برگزار کردن انتخابات و رای گیری و وارد ساختن تغییرات و اصلاحات در قانون اساسی جمهوری تاجکستان کمک نمود.
- با حکومت تاجکستان در برگرداندن مهاجرین و بیجا شده گان به محل زیست شان کمک رسانید.
- در همکاری با کشورهای کفیل صلح و کمیته بین المللی صلیب سرخ در تبادل و آزاد کردن اسیران جنگی کمک رسانید.
- اصلاحات را در مورد تخلفات از موافقتنامه آتش بس تحقیق نموده، به کمیسیون آشتی ملی و سازمان ملل متحد گزارش داد.
- برای برگرداندن گروه های مسلح اتحاد نیروهای اپوزیسیون تاجک از افغانستان کمک های مادی، فنی و مالی نمود و در مراسم خلع سلاح آنها اشتراک نمود.

-فعالیت های نماینده گان کشورهای کفیل را هماهنگ ساخت.
-با گروه های کاری موقت که برای حل مسایل بحرانی روند تطبیق موافقتنامه صلح
توظیف گردیده بودند، کمک رساند (۲۷ جون سال ۱۹۹۷م) - (اپریل سال ۲۰۰۰م).
-در فعالیت هیأت سازمان امنیت و همکاری اروپا در تاجکستان، نیروهای پاسدار
صلح و دیگر سازمانهای بین المللی نقش هماهنگ ساز داشت.
- کمک های بشردوستانه از ۱۶ بخش سازمان ملل متحد را هماهنگ ساخت
(جنوری سال ۱۹۹۳م - ۱۵ می سال ۲۰۰۰م).

فعالیت های دفتر سازمان ملل متحد به خاطر مساعدت تأمین صلح در تاجکستان:

- زمینه سیاسی را برای فعالیت های سازمان ملل متحد در رابطه به تأمین صلح در
تاجکستان مساعد نموده و رهبری تأمین صلح به عهده گرفت.
-در همکاری با دیگر نماینده گان نظامی سازمان ملل متحد کمک های بین المللی
را برای انجام دادن برنامه های هدفمند فراهم ساخت.
- در مهیا کردن شرایط مساعد برای تحکیم صلح، دموکراسی و مسایل حقوقی
صلح کمک رساند.
-روابط را با حکومت، احزاب سیاسی و نماینده گان جامعه تاجکستان برای
مساعدت به آشتی ملی و تأمین صلح در تاجکستان تحکیم بخشید.
-برنامه های معرفت را راجع به حقوق بشر و تأمین صلح در تاجکستان تطبیق نمود
(از ماه می سال ۲۰۰۰م تاکنون)

برنامه رشد سازمان ملل متحد:

- با نیروهای سیاسی تاجکستان رابطه برقرار نموده، جهت برگزاری مذاکرات و
تحکیم باورمندی مساعدت نمود (از ۱۹ فیبروری سال ۱۹۹۴م تا امروز)
برای رشد انستیتوت های حقوقی، سیاسی و روند دموکراتیک سازی کمک رساند.
-در تهیه قانون اساسی جدید جمهوری تاجکستان مشوره های حقوقی داد.
-اقدامات نیک را به مقصد احترام حقوق بشر عملی نمود.
-در همکاری با سازمان ملل متحد در مذاکرات بین حکومت و اتحاد نیروهای
اپوزیسیون تاجک شرکت ورزید (۱۹۹۴م).
-از حقوق بشر بخصوص از حقوق مهاجرین و بیجا شده گان تاجک نظارت کرد.
-سیمینار منطقه یی را دایر نمود و مسأله تحکیم باورمندی را تبلیغ نمود.

- در تطبیق موافقتنامه عمومی استقرار صلح در رابطه به مسایل حقوق بشر و بنیاد انستیتوت دموکراسی، سیاسی و حقوقی مساعدت نمود (۱۹۹۶م).
- با شخصیت های دینی و سیاسی تاجکستان به مقصد باورمندی روابط برقرار نمود.
- از بازگشت مهاجرین و بیجا شده گان تاجک نظارت کرد و در مورد جابجا سازی آنها به محل زیست سابق شان کمک نمود.
- در مناطق که از اثر عملیات های جنگی مردم متضرر گردیده بودند در مورد حفظ حقوق و تأمین عدالت کمک نمودند (۱۹۹۷م).
- در مورد ایجاد مراکز اطلاعات در مورد انتخابات در تاجکستان کمک نمود.
- بحیث مشوره دهنده به کمیسیون آشتی ملی در مورد مسایل نزاع، تأمین صلح و اصلاحات ساختار های دولتی کمک نمود.
- فعالیت های خویش را در بخش حفظ محیط زیست و اقتصاد آغاز نمود.

آغاز دگرگونی های فراگیر:

- کار ها را در ساحات تأمین امنیت، حقوق بشر، دموکراسی و حاکمیت قانون فعال گردانیده و بازسازی را در سطح مرکز و ولایات مساعدت کرد.
- در دوره پیش از انتخابات هیأت سازمان امنیت و همکاری اروپا در همکاری با دیگر سازمانها یک سلسله سیمینار ها را در مورد انتخابات و تغییرات در قانون اساسی برگزار نمود.
- بعد از انتخابات همکاری را با پارلمان جدید تاجکستان آغاز نمود و این همکاریها را گسترش داد.
- در بخش های اقتصاد و محیط زیست فعالیتهای خویش را گسترش داد.
- در مورد تحکیم استقلال، وحدت و یکپارچگی تاجکستان، انکشاف فعالیت های گوناگون بعد از جنگ، تحکیم قانون و حقوق بشر مساعدت کرد.

مآخذ

- 1-И.Усмон. Сулхнома – Душанбе, Матбуот, 2001.
- 2-Ахдномаи чомеаи Тоҷикистон – Душанбе, 2000.
- 3-Э.Ш.Рахмонов. Тоҷикистон: дох соли истиклоият, вахдати милӣ ва бунёдкорӣ. Ҷ1. Душанбе: Ирфон, 2001.
- 4-Пайки оштӣ (Гартибдихандагон А.Сатторзода ва И. Усмон).- Душанбе, 1998.

- 5-Рохи сулх (Хуччатхойгуфтушуниди байни тоҷикон бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). Мураттиб ва муаллифи сарсухан, доктори илми таърих, таҳлили профессор И. Усмон. – Душанбе, 1997.
- 6-Бунёди давлатдорӣ навин (Зери таҳрири М. Убайдуллоев). - М. 2002.
- 7-Гражданское движение в Таджикистане. - М. 1990.
- 8-А. Достиев. Аз худ натвон гурехтан. – Душанбе. Адиб, 2001.
- 9- А. Достиев. Конституция Республики Таджикистан, 1994 года: история разработки, принятия, внесения изменений и основные положения. Душанбе: Матбуот, 2001.
- 10-С. Кенчаев. Табаддулотӣ Тоҷикистон. Ҷ1-3 – Душанбе, 1993-1995.
- 11-КПСС дар резолютсияҳо, қарорҳо... ҷ2.
- 12-В.И. Ленин. Асарҳо. Ҷ. 33.
- 13-Мачмуаи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2002.
- 14-Мероси Оли Сомон (Бомуқаддима, таҳқиқ, таълиқот ва ҳавошии Носирҷон Салимов), - Хучанд: Нури маърифат, 2001.
- 15-С. А. нурӣ. Он суи сиёсат. Соли 1375 х. ш.
- 16- С. А. нурӣ. Оштинома. - Душанбе, 2002.
- 17-Оинномаи Ҳизби сотсиал-демократии Тоҷикистон. 2003.
- 18- А. Сатторзода. Мероси дили шоири дилдода ва озода. Дар кит. Лоик Шералӣ. Куллийёт. Ҷ 1 қ. 1- Хучанд. 2002.
- 19-А. Соҳибназар. Субҳи ситоракуш. Ҷ. 1-2. - Душанбе: Дониш. 1997-1999.
- 20-Х. А. Тураҷонзода. Миёнибу оштарҳи сулҳ андохтам. Аммо..... 1998.
- 21-И. усмон. Чор рӯз ва рӯзҳои дигар. - Душанбе: Адиб, 1995.
- 22- И. усмон. Соли Набиев. - Душанбе, 1995.
- 23- И. усмон. Мулки бисоёсат. - Душанбе, 1996.

- 24-Н.хакимов.Ислом ва сиёсат\\(Чавонони Тоҷикистон)1991. 22 январ.
- 25-Х.Хамидов.Аз таърихи эълони истиклолияти давлатии Чумхурии Тоҷикистон. (Садои мардум), 2002, 27 ноябр.
- 26-хизбҳои сиёсии Тоҷикистон.- Душанбе, 2002.
- 27-р.ходизода. Дидаи ҳақбинмебоҷд\\(Тоҷикистон советӣ). 1990, 2 октябр.
- 28-Хюман Райт Вотч. Ч. 10, 1998.
- 29-Матбуоти Тоҷикистон. Шуравӣ ва Русия.
- 30-Гегел Г.В.Философия права.М. 1990.
- 31-Гоббс Г.Д.Два трактата о правлении Сог. Т.3 -1988.
- 32-Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане \\ Кант И. Сочинения на немецком и русском языках. Т. 1. М 1994.
- 33-Гаджиев к. Концепция гражданского общества, идейное и основные вехи формирования \\ Вопросы философии. 1991.
- 34-Махмадов А.Н. Таджикистан, Урегулирование (нетрадиционного) конфликта традиционными методами, 1997.
- 35-Абдуллаев К, Фрейзер С. Насколько прочен мир в Таджикистане пять лет спустя после подписания соглашения. Лондон, 2003.
- 7-ICNL Press Release, reduction of Registration Fees leads to Dramatic Increase in the Number of Registered NGO, s Tajikistan. March 2002.